

Technická univerzita v Liberci
FAKULTA PEDAGOGICKÁ

Katedra: Českého jazyka a literatury
Studijní program: 2. stupeň
Kombinace: Český jazyk – občanská výchova

LITERÁRNÍ TVORBA JOSEFA VÁCHALA
THE LITERARY WORKS OF JOSEF VÁCHAL

Diplomová práce: 05-FP-KCL- 003

Autor:
Jana ČERNÁ

Podpis:

Adresa:
Jeseninova 243/4
400 03, Ústí nad Labem

Vedoucí práce: PhDr. Eva Štědroňová, CSc.

Počet

stran	slov	obrázků	tabulek	pramenů	příloh
68	17913	4	0	18	0

V Liberci dne: 15. 5. 2006

Prohlášení

Byla jsem seznámena s tím, že na mou diplomovou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, zejména § 60 – školní dílo.

Beru na vědomí, že Technická univerzita v Liberci (TUL) nezasahuje do mých autorských práv užitím mé diplomové práce pro vnitřní potřebu TUL.

Užiji-li diplomovou práci nebo poskytnu-li licenci k jejímu využití, jsem si vědoma povinnosti informovat o této skutečnosti TUL; v tomto případě má TUL právo ode mne požadovat úhradu nákladů, které vynaložila na vytvoření díla, až do jejich skutečné výše.

Diplomovou práci jsem vypracovala samostatně s použitím uvedené literatury a na základě konzultací s vedoucím diplomové práce.

V Liberci dne: 15. května 2006

Jana Černá

Poděkování

Děkuji za pomoc vedoucí mé diplomové práce, paní PhDr. Evě Štědroňové, CSc., která mi pomáhala při jejím zpracovávání. Děkuji ji nejen za poskytnutí podkladů, ale i za cenné rady a připomínky. Dále bych tímto chtěla poděkovat všem, kteří mě po celou dobu mé práce podporovali.

Resumé

Diplomová práce se zabývá osobností grafika, malíře, dřevorytce, básníka a spisovatele Josefa Váchala a rozbořem jeho patrně nejznámějšího díla – Krvavého románu. V první části je představen autor, jeho život a profesní vývoj. Obsahem druhé části je pokus o interpretaci.

Summary

This Diploma Thesis deals with a famous person of graphic art, painting, xylography, poetry and writing. It is about Josef Váchal and his most famous work with a title Krvavý román. In the first part is introduced the author, his life and vocational development. In the second part I tryed to interpret his work.

Zusammenfassung

Die Diplomarbeit beschäftigt sich mit der Persönlichkeit Josef Váchal, der Grafik, Maler, Xylographer, Dichter und Schriftsteller war und analysiert sein wahrscheinlich bekanntestes Werk Krvavý román. Der erste Teil stellt den Autor, sein Leben und seine Berufsentwicklung dar. Den Inhalt des zweiten Teil bildet ein Interpretationsversuch.

OBSAH:

1. Úvod	<i>Chyba! Záložka není definována.</i>
2. Život Josefa Váchala	<i>Chyba! Záložka není definována.</i>
3. Umělecký vývoj	<i>Chyba! Záložka není definována.</i>
3.1. K jednotlivým směrům	<i>Chyba! Záložka není definována.</i>
3.1.1. <i>Anarchismus</i>	<i>Chyba! Záložka není definována.</i>
3.1.2. <i>Expresionismus</i>	<i>Chyba! Záložka není definována.</i>
3.1.3. <i>Secese</i>	<i>Chyba! Záložka není definována.</i>
3.1.4. <i>Symbolismus</i>	<i>Chyba! Záložka není definována.</i>
4. Triviální literatura	<i>Chyba! Záložka není definována.</i>
4.1. Kritika a triviální literatura	<i>Chyba! Záložka není definována.</i>
5. Váchal a krvavé romány obecně	<i>Chyba! Záložka není definována.</i>
6. Krvavý román. Studie kulturně a literárně historická	<i>Chyba! Záložka</i>
<i>není definována.</i>	
(1924)	<i>Chyba! Záložka není definována.</i>
6.1. Předmluva k čtenáři	<i>Chyba! Záložka není definována.</i>
6.2. Krvavý román, jeho vymezení a povaha	<i>Chyba! Záložka není</i>
<i>definována.</i>	
6.3. Krvavý román do konce XVIII. věku .	<i>Chyba! Záložka není definována.</i>
6.4. Pokus o typ ideálního krvavého románu	<i>Chyba! Záložka není</i>
<i>definována.</i>	
7. K postavám	<i>Chyba! Záložka není definována.</i>
7.1. Josef Portman a Litomyšl	<i>Chyba! Záložka není definována.</i>
Ukázka z Portmonea	<i>Chyba! Záložka není definována.</i>
7.2. Co píše Váchal sám o sobě	<i>Chyba! Záložka není definována.</i>
7.2.1. <i>Fragonard</i>	<i>Chyba! Záložka není definována.</i>
7.2.2. <i>Josef Paseka</i>	<i>Chyba! Záložka není definována.</i>

7.2.3. <i>Mistr</i>	Chyba! Záložka není definována.
7.3. Anna Macková	Chyba! Záložka není definována.
7.4. Shrnutí postav	Chyba! Záložka není definována.
8. Jazyková rovina Krvavého románu...	<i>Chyba! Záložka není definována.</i>
9. Shrnutí Krvavého románu	<i>Chyba! Záložka není definována.</i>
10. Závěr	<i>Chyba! Záložka není definována.</i>
11. Seznam použité literatury	<i>Chyba! Záložka není definována.</i>

1. Úvod

Cílem mé diplomové práce je nahlédnutí do života a tvorby všestranně nadaného umělce Josefa Váchala, který byl grafikem, malířem, dřevorytcem, básníkem a spisovatelem. Přes svůj široký umělecký záběr je i v dnešní době, jak jsem zjistila, umělcem, který nepatří mezi ty příliš známé. Ve své práci se zaměřím na jedno z jeho nejznámějších literárních děl – *Krvavý román*.

Josefa Váchala jsem si jako téma své diplomové práce vybrala proto, že je i dnes na českých školách autorem téměř neznámým. Po přečtení *Krvavého románu*, který mě velice zaujal pro svou komičnost a neobvyklou formu, a shlédnutí některých jeho výtvarných prací, jsem se rozhodla tohoto autora blíže poznat a pokusit se ho představit. Jak už jsem naznačila, *Krvavý román* jsem si vybrala pro jeho humor, způsob vyprávění a celkové zpracování, které je velice neobvyklé. Zaujal mě i způsob tvorby Váchalových knih. Dosud jsem se nesetkala s umělcem, který by při psaní knih byl schopen a ochoten pracovat na veškerých činnostech s tím spojených. Na svých knihách pracuje takovým způsobem, že vše dělá zcela sám – text, ilustrace, vazbu, lití liter a sazbu. Knihy tedy vznikají jako komplexní celek, podobně jak tomu bylo v secesním umění, s nímž má právě tato komplexnost tvorby mnohé společné. Vydává je ve velmi omezeném počtu, zpravidla maximálně do dvaceti kusů. S tím souvisí i jejich omezená distribuce. K čtenáři se tyto knihy dostávaly jen těžko a byly víceméně záležitostí sběratelskou.

V úvodu této práce se budu zabývat životem Josefa Váchala – zejména důležitými okamžiky s připomenutím jeho všestranné tvorby. Vzhledem k tomu, že je umělcem velice plodným, není mým cílem představit veškeré jeho rozsáhlé dílo, ale spíš do něj nahlédnout.

V další části mé práce chci nastínit Váchalův umělecký vývoj, který je velice složitý. Připomenu směry, které ho inspirovaly v tvorbě. Ačkoli se jimi nechal ovlivnit, dodnes je autorem obtížně zařaditelným. Je to nepochybně

způsobeno i tím, že sám Váchal se o to svým způsobem celý život snažil, protože se domnívám, že na první místo řadil originalitu .

Následovat bude popis triviální literatury, tzn. i krvavého románu jako žánru a jeho vývoj. Potom zařadím verzi vývoje žánru podle Josefa Váchala, znalce a milovníka krvavých románů, kterou se pokusím volně interpretovat.

Po té přistoupím k samotnému rozboru knihy, v němž použiji metody interpretace a textovou analýzu. Po představení úvodní části *Krvavého románu* – Studii kulturně a literárně historické, přejdu k samotnému celkovému rozboru textu této parodie. Představím zde například jeho zvláštnosti a pokusím se o rozpoznání postav, které jsou v tomto díle parodovány.

V závěru této práce provedu celkové shrnutí a případné využití tohoto autora a jeho díla na českých školách.

2. Život Josefa Váchala

Josef Váchal se narodil 23. září 1884 v Milavčích u Domažlic jako nemanželské dítě. Jeho rodiče byli Anna Váchalová (5.1. 1862 – 18.3. 1939) a podučitel Josef Šimon Aleš – Lyžec (28.10. 1862 – 29.9. 1927), bratranec Mikoláše Alše.

Josef Aleš si ani přes naléhání rodiny Annu Váchalovou nevzal za manželku. Z určité zatvřelosti vůči autoritám odmítl složit učitelskou zkoušku, a proto byl často překládán z místa na místo. Se synem se příliš nestýkal.

Anna Váchalová pocházela z bohatého selského hospodářství. Po smrti jejího otce se ale statek dostal do velkých dluhů a musel být exekučně prodán. Váchalová odchází do služby do Prahy, kam na krátký čas vezme i malého Josefa a bydlí i s jeho otcem. Po krátké době se ho ujímají strýc Jakub a babička z matčiny strany a stěhuje se do Velvar. Anna Váchalová se vdá v Praze za obuvníka Karla Hlaváčka, kvůli němuž se Josef s matkou nestýká.

Chlapec odchází do Písku, kde žije s otcovými rodiči, Annou a Janem Alšovými. *„Byl jsem cele babiččin a dědečkův; otce jsem později od svých šesti let do čtrnácti více nespatriil. Podobně asi též matku.“¹* Zde chlapec vyrůstá a odnáší si odsud mnoho zážitků, které ovlivňují jeho budoucí život a zejména tvorbu. Je však často necháván sám. Pronásledovaly ho vize strašidel a přízraků, děsivé sny. Jeho přátelé a posluchači jsou psi, kteří rozptylují jeho strach ze samoty. Zde také začíná jeho celoživotní láska k psům, které, jak sám přiznává, má raději než lidi.

V Písku vychodí obecnou školu a navštěvuje gymnázium, které ve druhém ročníku opouští; školu ponechává stranou, protože ho nebaví. Roku 1898 pro něj přijíždí otec a odváží ho do Prahy, kde je dán do učení na knihaře. Se svými prarodiči se těžko loučí, často jim píše a oslovuje je dokonce drazí rodiče. Do

¹ Ajvaz M., Hruška P., Kroutvor J., Pelánek J.: *Josef Váchal*. Praha, Argeste 1994, str. 251

učení nastupuje ke knihaři Weitzmannovi, který má dílnu v Náprstkově ulici. Do učení má chodit 4 roky a jako odměnu získává za práci pouze byt, jídlo a prádlo. Jako nejmladší učeň obstarává různé práce v domě – čistí boty, pomáhá při velkém prádle... K odborné práci se dostane málokdy, zlatí stuhy, váže sešity, omývá literinu. Po té rozváží zakázky, nebo je roznáší po Praze.

Při učení navštěvuje ještě pokračovací průmyslovou školu. Ta ho ale nudila, a tak psal alespoň úlohy ve verších. Otcí píše: „*Ve škole mě to dosti baví, z kreslení propadnu, z počtů též a z písemností také.*“² Řemeslo zanedbával kvůli kreslení a malování. Přemýšlel o umění, psal básně, chodil na výstavy a na důkaz svého bohémství si nechal narůst dlouhé vlasy. Mistr si na něj často stěžoval otcí. Z této doby pocházejí první výtvarné a literární pokusy. Je sympatizantem anarchismu, obdivuje Nietzscheho, Gellnera, Neumanna (ten se stane na čas jeho přítelem). Navštěvuje kurz ručního uměleckého zlatení. V jednom exempláři vydává časopisy, do kterých sám píše a které rovněž sám ilustruje. Mezi čtenáře těchto časopisů patří také Mikoláš Aleš s rodinou. Ten jeho pokusy podporoval, byl jeho rádcem i kritikem.

V roce 1900 umírá Váchalův dědeček a po dvou letech i babička. Josef velice vzpomínal a truchlil. Nezůstává ale opuštěný. V jeho životě se konečně objevují oba rodiče. Ke konci učení se setkává u Alšů se svou matkou, kterou ale před jejím manželem musí oslovovat „teto“! S otcem se Josef stýká po celou dobu studia. Otec se snaží usměrňovat jeho záliby a vybírá mu dokonce četbu. Váchal rád četl např. Čecha, Hálka, Arbesa... Seznamuje Josefa s theosofií. Vize a sny, které ho provází dětstvím a pokračují i v učení, získávají nový rozměr. Je okouzlen okultismem.

2. září 1902 získává výuční list. Stal se vyučeným knihařským dělníkem. Ve Weitzmannově dílně i nadále zůstává, a to na rok. Stýká se s malíři, toulá se po pražských hospodách. Práce v dílně ho celkem baví, ale po celý rok se chystá řemeslo opustit a věnovat se plně umění. Dne 16. září 1903 z dílny odchází.

² Ajvaz M., Hruška P., Kroutvor J., Pelánek J.: Josef Váchal. Praha, Argesteia 1994, str. 252

Pronajal si pokoj v Poštovní ulici, kreslí, maluje, píše básně a rovněž deník. Stává se členem Theosofické společnosti, navštěvuje soukromé seance např. v ateliéru L. Šalouna, u Neubertů a jinde. Čte theosofické spisy a vepisuje si do nich poznámky. Stýká se s okultisty a theosofisty. Vzniká sešit *Básně z dlouhé chvíle*, které později Váchal zničil. Za několik měsíců mu začaly docházet peníze. Rozprodává své knihy, hladoví, onemocní. V této situaci prosí otce o pomoc. Ten mu ji však odmítá poskytnout a nemůže mu odpustit, že se nedrží řemesla.

Z této špatné životní situace mu pomáhá matka, která za něj zaplatí dluhy a nastěhuje ho k sobě domů. Svému manželovi, který trpí paralýzou, představí Josefa jako příbuzného. Doma se příliš nezdržuje, navštěvuje muzea, čítárny, zajímá se o astronomii a život zvířat. Chce odejít z Prahy pryč, a proto odpovídá na inzerát knihaře A. Bechbergera z Bělé pod Bezdězem a nastupuje u něj jako knihařský dělník. Ponuré prostředí na něj velice silně zapůsobilo. Podniká výlety po okolí, zažívá noční úzkostné stavy, které se snaží zahánět kresbou. I když Váchal s mistrem dobře vycházel, dobrovolně odchází po třech měsících zpět do Prahy k matce.

Kreslí podle náčrtů z Bělé, příležitostně váže knihy a maluje pohlednice. Na doporučení Mikoláše Alše se stává žákem krajinářské školy Aloise Kalvody. Tady se seznamuje s Bobšem Svobodou a Karlem Němcem, kteří se stávají jeho celoživotními přáteli.

Kalvodův ateliér není pro Váchala to pravé. Jeho barevné oleje plné fantazie sklízely mistrovi kritiku. Na konci školního roku spolu s Bobšem Svobodou studia u Kalvody ukončí. Váchal se vydává na pěší cestu – navštíví Zbraslav, Dobříš, Hořovice, Hudlice, Žebrák... O něco později Písek, Vodňany, Bavorov. Tato túra je 290 km dlouhá. Na cestách sbírá náměty a po návratu čerpá z dojmů z cest. Pro obživu kreslí krajinky. Odmítá jim však říkat umění.

V roce 1906 nastupuje do školy Rudolfa Béma, velkého Kalvodova nepřítele, kde se učí kresbu figur a aktů. Škola mu ale opět nevyhovovala. Chyběly mu barvy a začala ho přitahovat práce se dřevem. V této době tvoří

velké symbolické kresby, začíná vyřezávat ze dřeva dýmky, figurky, hole. První pokusy o dřevoryt a lept.

Společně s J. Čermákem a A. Henkem si najímají ateliér na rohu Třebízského a Nerudovy ulice na Královských Vinohradech. Navštěvují kavárnu Hladovka, kde se scházejí vinohradští umělci.

Téhož roku umírá manžel Anny Váchalové a Josef se k ní nastěhuje do nově najatého bytu v Barákové ulici. Žije spokojeným bohémským životem. Při okultních seancích se seznamuje s J. A. Adamírou, díky němuž se seznámí s Jakubem Arbesem a Jaroslavem Vrchlickým a chodí s jejich literární společností ke Zlatému litru.

V roce 1907 krátce navštěvuje Hervertovu školu leptu. Touto dobou se Váchal začíná dostávat do povědomí veřejnosti. Některé jeho obrazy tou dobou vlastnil Gustav Meyrink. V tomto roce se poprvé účastnil výstavy. Přesto žil v neustálé nouzi.

Stává se členem literárního spolku Flammerion (okultní zaměření). Onemocní katarem a je mu zjištěna chudokrevnost. Vede si záznamy o četbě a autory klasifikuje. Experimentuje s různými materiály a upravuje užité předměty. Po písecké babičce zdědí vkladní knížku, hned celý obnos vybírá (600 korun) a najímá ateliér v Brandlově ulici. Kupuje si velký lis na tisk leptů, nakupuje barvy, rámy, papír. Dál vyřezává. Vytváří erotické kresby a lepty.

V r. 1909 o něm píše první časopisecký článek Miloš Marten. V tomto roce poprvé navštěvuje výstavu F. Bílka, který mu chválí jeho lepty. Počínají také návštěvy v ateliéru B. Svobody; od té doby se stává stálým hostem. Z nedostatku peněz i nadále váže knihy. Začíná vyřezávat vlastní knihovnu.

3. května 1910 se Váchal stěhuje do nového ateliéru v Kladské ulici na Vinohradech. Prostor je větší a světlejší. Své nízké příjmy investuje do nákupu starých tisků, což je jeho celoživotní vášeň. Láká ho středověk a baroko. Píše si se svým otcem a právě korespondence je usmíří. Otec přijímá jeho odlišný způsob života. Jejich komunikace se opět obnovila.

Váchala silně ovlivňuje četba katolicky zaměřeného časopisu pro literaturu,

umění a filosofii *Meditace*. Kromě uveřejňování mladých katolických autorů jsou zde i překlady tehdejších soudobých autorů (př. Baudelaire), ale také překlady středověkých mystiků (př. sv. Teresia de Jesus ze španělštiny). Ze současných autorů si Váchal oblíbil Demla a Durycha. Sám se podílel na výzdobě *Meditací* z roku 1910. Mezi dalšími spolupracovníky s touto revuí byli např. F. Bílek a J. Konůpek.

Autor, silně ovlivněn starými tisky, vytvoří své první knihy, které se nesou v jejich duchu. Tímto způsobem vzniklo *Vidění sedmera dnů a planet*. Text i ilustrace jsou vyřezány do jedné desky. Druhou knihou z této doby je *Přepěkné čtení o gasnowidném Wawřincowi*.

30. července 1910 je u založení uměleckého sdružení Sursum - společně s Emilem Pacovským, Františkem Koblihou, Janem Konůpkem a Janem Zrzavým. Jakýmsi vzorem tohoto sdružení se stal sochař a grafik František Bílek, i když se nikdy nestal jeho členem. Pacovský, který byl organizátorem Sursa, chtěl kolem sebe seskupit umělce, kteří byli takovými individualitami, že se nemohli ztotožnit s žádnou uměleckou skupinou té doby. Pod sjednocující myšlenkou „priority spirituality v životě“ se zde sešli katolíci, protestanti i ateisté, teozofové, buddhisté, anarchisté i svobodní zednáři.

Akce Sursa (výstavy, literární večery i časopis) se ale nesetkaly s pochopením. Modernost prezentovaná touto skupinou se v uměleckých kruzích nelíbila a rovněž osobní neshody vedly k rozpadu této skupiny - končí r. 1912. Sám Váchal z tohoto seskupení odešel na podzim roku 1911.

Kupuje si tiskařský stroj, na kterém bude tisknout dřevoryty a knihy. Pořizuje si velké množství krvavých románů. Vydává se na cestu za Josefem Florianem do Staré Říše, podniká cestu po Moravě. Vyřezává loutky pro J. Veselého. Společně aranžují výstavu loutek v Národopisném muzeu. Seznamuje se s učitelem Josefem Hodekem, který se stane jeho dlouholetým přítelem a začíná se od něho učit technice dřevorytu jako jeho žák (prvním Váchalovým žákem byl Jan Zrzavý). Poznává svoji budoucí manželku Mášu Pešulovou, se kterou ho seznamuje právě Hodek. Máša Pešulová pracovala

jako asistentka ve velkoobchodu s petrolejem a oleji. Váchal se do ní zamiloval a ačkoli tomu nikdo příliš nevěřil, v březnu 1912 se s ní oženil.

Sňatek s Mášou mu mění život. Ateliér se přestavuje na manželský byt a na čas také přerušuje styky s okultisty a ostatními přáteli. Čas tráví s Mášou a výborně si rozumějí. Svatební cesta vede do Olšan k jejím rodičům. Máša se vrací do kanceláře, protože jejich finanční stránka není nejlepší. Váchalovy příjmy jsou nestabilní.

Za zmínku stojí i přátelství s Jakubem Demlem. Od tohoto kněze a básníka dostává 24. března 1912 dopis, kterým začíná jejich přátelství. Mají podobný sklon k mystice. Váchal si s Demlem nejdříve dopisoval, poté se i setkali a společně jeli na Moravu za Otokarem Březinou, kterého Váchal velice obdivoval. Deml dokonce u Váchala krátký čas bydlel v ateliéru. Často se spolu scházeli a dlouze diskutovali. „Jakub Deml bydlel v mém ateliéru od 31. října do 13. listopadu, kdy pronajal blíže ateliéru v Lužické ulici pokoj vlastní, kam jsem často k němu docházel a zejména večer s Demlem besedoval. Bývalo tam z našich dýmek příšerně zakouřeno... Bylo mnoho lidí u nás, kteří doufali, že J. Deml od církve katolické odpadne, a tudíž očekávali od něho větší pokrokovost a modernost, než-li v Demlovi byla. Ze svého trpělivství, pronásledování a hrdého vystupování proti kléru, hlavně biskupům a podobným veličinám, si tím svoji popularitu, kterou by jinak jako obyčejný katolický kněz, ať básník či spisovatel nestržil, a nikdy slávy, kterou celkem rozbředlým a nabubřelým svým dílem sledoval, nedosáhnul...“³ K rozchodu dochází na začátku roku 1913, a to ze strany Demla. Váchal se dotkl jeho přátelství s B. Hodačovou, družkou S. K. Neumanna. Deml napsal Váchalovi dopis, kterým se s ním navždy rozešel. Prosil v něm Váchala, aby ho zcela ignoroval. Váchal přijímá rozchod se zklamáním a je nesmírně rozčarovaný. „Stojím sám, bez přátel, podpory – ale ať, nějak bude i bez Demla“.⁴

³ Olič J.: ...nejlépe tlačiti vlastní káru sám : Život Josefa Váchala. Praha -Litomyšl, Paseka, 1993, str. 61

⁴ Ajvaz M., Hruška P., Kroutvor J., Pelánek J.: Josef Váchal. Praha, Argeste 1994, str. 276

Roku 1912 ilustroval kromě Demlových knih také Medkovu *Půlnoc bohů*, Tolstého *Upíra* a knihy S. K. Neumanna.

Roku 1913 umírá Mikoláš Aleš, což je pro Váchala veliká ztráta. I nadále pracuje na zakázkách, ale trpí velkou nouzí. Znovu se začíná stýkat s okultisty, tentokrát v Psychické společnosti. Spolu s Josefem Hodkem a Bedřichem Benešem vytvoří edici *Trojrám*. Jednalo se o volné sdružení, které vydávalo jejich práce. O náklady a zisk se dělili rovným dílem. Vyšly však pouze dva tituly. Velké plány zhatila válka.

Váchal onemocní zápallem plic a je uznán neschopným pro výkon vojenské služby. Pro neshody s obyvateli domu (Váchal si jako obvykle vytvořil kolem sebe mnoho nepřátel) se Váchalovi stěhují, tentokrát do suterénní místnosti v Tyršově ulici ve Vršovcích. Zabývá se fotografováním a vědeckým zájmem o přírodu. Provádí na sobě pokusy s rostlinami působícími na psychiku. Za účast ve fotografické soutěži v časopise Svět zvířat získává angorské kotě, které se stává členem rodiny.

Znovu jde k odvodu, tentokrát je ale uznán schopným. Následuje odvod do Plzně, ale už po necelém týdnu se vrací domů. Napotřetí je odveden v r. 1916, tentokrát bez odvolání. Následuje tvrdý vojenský dril. Na frontu odjíždí zesláblý a nemocný. Neúčastní se sice přímých bojů, maluje mapy, ale i tak se dostává do velkého nebezpečí. Tyto zážitky přivolávají halucinace a nervové záchvaty. V lednu 1917 je přidělen do muniční kolony ve Vídni, v únoru odjíždí na Kronstav, v březnu jako nosič munice na frontě u Rombonu. Kreslí na objednávku pro důstojníky. Z fronty má velké množství zážitků. Znovu se mu objevuje flegmona v noze, pobývá v nemocnici, kde se spřátelí s dr. Liebenem. Po propuštění z nemocnice maluje v Soči a v Kolobaru (dnešní Slovinsko) nápisy na hroby. Kvůli nervovému stavu se ocitá opět v nemocnici. V Soči se podílí na výzdobě kostela. Práce jde pomalu, protože Váchal nemá zkušenosti s výzdobou kostelů. *„Následovalo několik dnů rýsování vzoru a pokládání téhož barvičkami, ve slohu, mohlo-li se vůbec zde o slohu mluvit, barokně-egyptsko-vršovickém. Ale svítilo to a křičelo všemi barvami skvostně.*

*A což teprve předsíní chrámová, klemutá! Citrony a pomeranče plesaly Cezanovsky v kraplakových květech a několik variací zeleně pojilo se mezi sebou tony kobaltovými a ultramarínovými.*⁵

V Soči zažil velkou noční palbu na nepřítele a fosgenové bombardování. Za jedinou noc mu zbělely vlasy a navždy odložil Bibli.

Po přesunu do Itálie se stává hlídačem vězňů. Dva mu ale utečou a on je za to poslán zpátky na frontu. Trest byl brzy odvolán a Váchal se paradoxně dostává do skladu potravin (v Rasai), kde mizí hlad i nebezpečí.

V září 1918 se vrací domů do Prahy, tělesně i duševně zničený, bělovlasý.

Naplno se pouští do práce. Tvoří expresionistická díla, přibývá kupců. Válka ho inspiruje při tvorbě. Zaměřuje se na dřevoryt, soustřeďuje se na techniku, experimentuje. Opět se začíná přátelit s teozofy a katolíky.

Začíná pracovat na cyklu dřevorytů *Fronta*. Vydává básně z fronty *Vojenská píseň* a začíná psát pro Josefa Portmana *Paměti*. Portman si také objednává výzdobu svého domu v Litomyšli, kam Váchal až do jejich roztržky, kdy navždy odchází od nedokončeného díla, dojíždí, zdobí stěny, vyřezává nábytek i sošky. Nadále ilustruje. Vydává svou nejbásničtější knihu *Mystika čichu* – opět inspirována psy.

Navštěvuje Volserunku (Volné sdružení výtvarníků), připravuje k výstavě své práce, navrhuje pro sdružení plakát. Na krátkou dobu vstupuje do sociálně demokratické strany. Maluje hrníčky (opět nedostatek peněz).

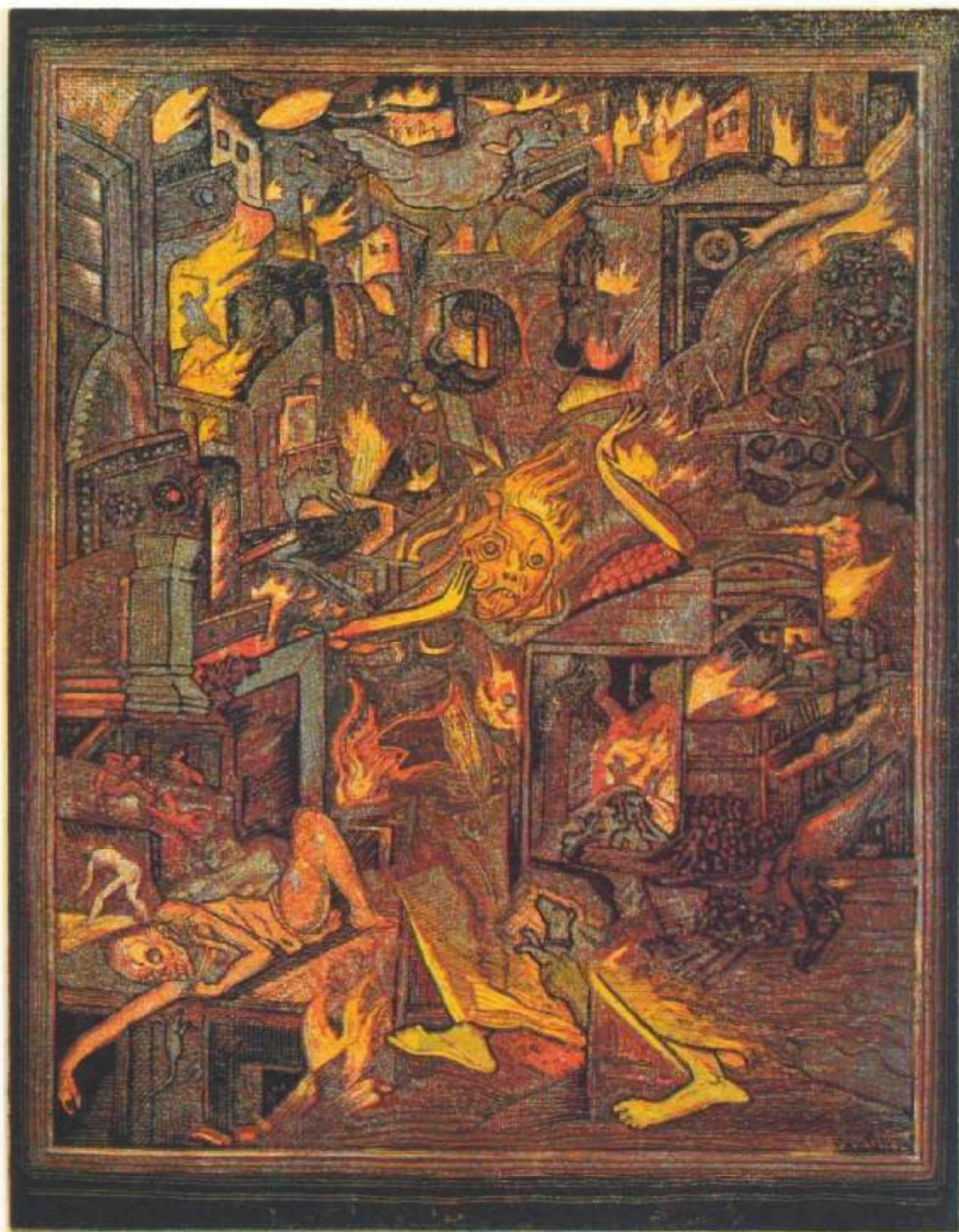
V roce 1920 se setkává se svojí novou budoucí láskou Annou Mackovou (13. 4. 1887 – 4. 5. 1969, významná grafička. Je známá jako autorka cyklů barevných dřevorytů a souborů ex libris. Český ráj ji inspiroval k cyklu dřevorytů *Z Českého ráje* a řadě samostatných prací, v nichž vyniká její cit pro lidovou architekturu.) Macková zcela zastíní lásku k nemocné a utrápené Máše, která je opakem emancipované Anny. Nemocná Máša i nadále

⁵ Olič, J.: Neznámý Váchal : život umělce. Praha - Litomyšl, Paseka, 2000, str. 88

chodí do práce vydělávat peníze, zatímco Váchal se se svým novým vztahem ani moc netají. Čte rukopis *Štěpiny podvědomí* věnovaný právě Mackové a velmi tím trpí. Na Štědrý den roku 1922 Máša umírá a ve Váchalovi se otřásá špatné svědomí. Píše text a ryje dřevoryty ke knize *In memoriam Marie Váchalové*. Vzpomíná, truchlí, je ve velmi špatném psychickém stavu. Ve svém deníku píše: „*K m.(matce) se Šem.(Šemíkem-pes) je 7 hodin, k Mackové, vlasy nebožky jsem vyndal poprvé z tobolky. Astrální odkaz: tolik úderů smutku a děsu. Blízek šílenství – psychické obrátilo se v tělesnou nevolnost, žaludeční mdlo, píchání v zádech, nervy... Odpočívám v kuchyni ve vyhřáté posteli, prudké usínání – duch vybavený z těla vede účty s Mášou. Dnes 6 neděl co skonala a já doma nebyl v hodinu večerní poprvé od její smrti.*“⁶

V létě se vydává s Mackovou (ta přebírá roli živitelky) na výlet do Jugoslávie, na ostrov Korčula. Cestou navštěvují muzea, jezdí na výlety, oba malují. Váchal řeže dřevoryty a tiskne je, připravuje knihu *Mor na Korčule* (vychází až r. 1927), ukázka viz strana č. 12. Po návratu pokračuje v práci na Dáblově zahrádce. Současně pracoval na *Krvavém románu*, který je mystifikující parodií pokleslého žánru a Váchal jej píše ve smyslu slov K. Čapka „dobrý krvák musí být špatně napsán“. Text sázel bez rukopisu a tiskl se všemi chybami. V názvu slibuje „Studii kulturně a literárně historickou“, kterou po několika desítkách stran plných mrtvol přerušuje, aby dal prostor esenci všech krvavých románů, které přečetl. Objevuje se zde velké množství postav, které jsou vesměs Váchalovi přátelé se zkomolenými jmény (dr. Řimsa, slečna Kocourková). Sám Váchal vystupuje ve třech postavách románu – jako Fragonard, Mistr z Vršovic a vydavatel Paseka. Se všemi postavami volně manipuluje proti zákonům logiky, což je výsadou právě krvavých románů. Ačkoli slibuje ideální krvavý román o tisíci stránkách, po té, co příběhy slibně rozvětví, oznámí nedostatek papíru a knihu zmateně ukončí.

⁶ Olič, J.: Neznámý Váchal : život umělce. Praha - Litomyšl, Paseka, 2000, str. 120

V hořícím městě, Mor na Korčule, barevný dřevoryt, 340x240mm, 1927

Zdroj: www.vachal.cz/vachal.htm

Roku 1926 začíná při rytí dřevorytů používat motorové frézy, se kterými experimentuje. Pronajímá si výlohu v knihkupectví a vystavuje své knihy. Objevují se noví zájemci. Předseda Svazu abstinentů dr. Šimsa vydává podle jeho kreseb propagační pohlednice. Cestuje po Čechách. Kupuje si slévací strojek na písmo. Vytváří vlastní písmo, jímž chce spojit obsah s grafickou podobou knihy. Kniha se pak stává uměleckým dílem od ručně dělaného papíru až k samotné ruční vazbě. Někdy je funkcí písma i znesnadňovat čtení, chce spojit text s obrazem.

26. února 1926 instaluje v Brně svou první samostatnou výstavu. Kritiky jsou dobré, dost se i prodá.

27. září 1927 umírá Váchalův otec. Váchal i s Mackovou jedou na pohřeb a cestou se staví ve Studeňanech, rodné vsi Anny Mackové, kde stráví posledních 30 let života.

Píše *Erotikon* (Vademecum v erotiky soustech...), což je parodie na tehdejší módu pornografických tisků. V Kolíně nad Rýnem navštíví výstavu tisku Pressa, kde jsou i jeho práce. S velkým nasazením začíná pracovat na díle o Šumavě. Procházel znovu Šumavu společně s Mackovou a o rok později putoval Slovenskem, aby mohl porovnat krásu tamějších hor s šumavskými. Koupil nové stroje, zkouší nové metody lití písma a novou techniku dřevorytu - z té doby pochází jeho vynález tisku barevného dřevorytu z jedné desky. Roku 1931 dokončuje *Šumavu umírající a romantickou*. Jedná se o velké lyrické dílo o milovaném kraji. Je to Váchalova stěžejní práce, které věnoval mnoho úsilí a času (pracoval na ní 5 let). Vydal ji pouze v 11 exemplářích (1 výtisk váží 20kg), což Šumavu učinilo málo dostupnou. Váchal uvádí, že kniha obsahuje 74 barevných dřevorytů tištěných v 544 barvách. „*Pokud obrazové části se týče, z původně připravených 50 kreseb tvořících doprovod textu, roku loňského ostatními dřevoryty doplněny byly, z části o figurálním námětu. Záleželo mi v prvé řadě na barevnosti a jemných nuancích tisku ... Poslední*

listy k Šumavě zpracovány jsou vibračním přístrojem vlastního zlepšení.“⁷

Jako její doplnění napsal rukopisný sešit *Očarovaná Šumava*, ve kterém převyprávěl pověst z centrální Šumavy z konce 18. století o dvou hledačích pokladu a do které vložil mnoho dalších místních vyprávění, pověr a pověstí.

V témže roce se stal členem mezinárodního spolku *Volná myšlenka*. Jednalo se o pokrokové sdružení, založené už v roce 1880 v Bruselu, jehož náplní bylo bojovat proti všem pozůstatkům minulosti (náboženské představy...). Jeho vliv na Váchala byl spíše svazující. Několik let přednášel na jejich schůzích o umění. Dochovala se např. přednáška *Církev a bludaři* (1932), kterou Váchal přepracoval ve studii a připravoval pro knižní vydání. Vyšla ale až r. 1992 pod názvem *Církev a blouznivci*.

Přichází rok 1934, Váchalovy padesátiny, slaví je pouze s matkou a s Mackovou. Přípravuje se na velkou výstavu v Praze, začíná psát *Paměti J. V., dřevorytce* a dokončuje objemnou učebnici *Receptář barevného dřevorytu*, v níž jsou jeho třicetileté zkušenosti, ukázka viz strana č.15. Jedná se o nejobsáhlejší příručku o dřevorytu vůbec. Text vzniká z Váchalových letitých poznámek o práci, zaznamenával si experimenty i postupy, vše prokládá mnoha barevnými dřevoryty a názornými příklady postupů a způsobů tisku. Pro tisk Receptáře vyřezal 12000 liter, obrazy vyřezal kromě dřeva do všech možných materiálů, použil prvotřídní barvy. Byla to jeho nejnákladnější kniha. V té době prodal jen jeden exemplář (za 16.000 korun!). Dodnes nebylo vydáno dílo podobného typu. Přesto je kniha, jak už to u Váchala bývá, málo dostupná.

Vychází monotematické číslo měsíčníku *Veraikon* věnované Váchalovi. Autorem všech příspěvků včetně textu je právě Váchal. Váchalova největší výstava (vystavený soubor obsahoval 253 prací), která se konala v prosinci r. 1934, víceméně propadla, je o ni malý zájem, byla přijata chladně.

⁷Oliš J.: ...nejlépe tlačit vlastní káru sám: život Josefa Váchala. Praha - Litomyšl, Paseka, 1993, str. 145

Kytice, Receptář barevného dřevorytu, 460x310 mm, 1934

Zdroj: www.vachal.cz/vachal.htm

Rovněž koupě prací je malá. „*Při mé výstavě v r. 1934 očekávali jistí pánové, že si je dovolím osobně obešlápnout a prosit o jejich přízeň, aby milostivě ráčili shlédnout výstavu jubilentovu a eventuelně něco pro galerii nakoupili. Jednoho dne vešel jsem s M. do té své výstavy a pokladní nám sděluje, že právě přišel se podívat na V. Mistr Švabinský. Jdeme to očihnout a setkáváme se s malířem Vejrychem, tehda už vzdor příbuznosti se Švabinským neharmonizujícím, který nám škodolibě zvěstoval, že Švab. přišel, aby se tu něčemu přiučil pro to, co sám nedělá. Ale Švabinský se dostavil, aby se podíval, je-li nutno něco pro Galerii nakoupit. Když tedy o mé první – a asi poslední už – souborné výstavě jediné MŠANO asi za 11 tisíc zakoupilo, vybraných desetičlenou porotou (Špála, Rada, Blažíček apod.), město Praha (poradce Šaloun) a Galerie vůbec nic...“⁸*

Váchal je velice zklamaný a stahuje se do ústraní, odvolává výstavu v Hradci Králové, která měla být pokračováním pražské. Životní zlom – zatvrzelost, pocit křivdy, zneuznání.

Váchal sice nedodržel slib, že ukončí svou práci, ale jeho díla jsou poznamenána hořkostí a smutkem, které podává a prokládá osobitým černým humorem. Jezdí do Studeňan, kde pracuje v domě i na zahradě.

Prodává okultní společnosti kolem Karla Weinfurtera pod cenou velký soubor starých démonologických knih. Co se týče účasti na výstavách – stálý neúspěch.

Začíná vyrábět kapesní nože. Platbou od Ministerstva školství se zbavuje dluhů.

Pro Fr. Procházku vytváří Váchal metrové exlibris. Odmítá se zúčastnit výstavy v Paříži, pracuje na parodii Havrana a také na výzdobě Březinových Básnických spisů pro Annu Mackovou. Fotografuje. Tiskne písničky v němčině.

⁸ Olič J.: ...nejlépe tlačiti vlastní káru sám : život Josefa Váchala. Praha - Litomyšl, Paseka, 1993, str. 163

V listopadu 1937 umírá Mackové matka a tím začíná pomalé stěhování do Studeňan, kde Váchal tráví většinu času. V dopise S. Bouškovi píše: „*Za celý rok přijde ke mně návštěvou pět lidí, čítaje v to i medika Bláhu, břevnov. klášterem vydržovaného. Večer den jak den chodím v 9 spát. Do biografu jdu 6 – 8x za rok. Divadlo, koncert: 0. A snad 4x za rok s Frantou Procházkou jdeme do vinárny večer. Už ani do kavárny a žádného spolku nechodím.*“⁹

V roce 1939 umírá Váchalova matka. Váchal připravuje *Kázání proti hříchu spěšnosti* ve stylu barokního kázání, zaměřené proti automobilům a letadlům (dar d'áblův) s politickým podtextem. Shodou náhod je v této době Váchalova matka usmrcena nákladním autem.

V Praze už Váchala nic nedrží a stěhuje se r. 1940 do Studeňan nastalo. Přerušuje styky s většinou přátel. O válečných událostech se dovídá z rádia a z dopisů zbylých přátel. V důsledku války dochází k nedostatku jídla, topiva a pro Váchala velice důležitého tabáku. Nové prostředí na Váchala nepůsobí dobře a už vůbec ne inspirativně. Bydlí v malé komoře se zamřížovaným oknem. Zlobí ho nervy. Objevují se spory s Mackovou, nostalgicky vzpomíná na Mášu.

Váchal se vrací ke svým oblíbeným krvákům. V jejich duchu vytvoří *Đáblovu odstředivku*, což je jeho poslední tištěná kniha. Ryje exlibris, píše desetistránkovou kondolenci Fr. Kašparovi. Dokončuje výzdobu Březinových Básnických spisů pro Mackovou (200 barevných kreseb). Tiskne písňe ve stylu starých kramářských balad. Pro Fr. Procházku píše a tiskne *Hrdelní proces*. Podniká krátké cesty do Prahy kvůli shánění jídla. Žije v bídě, je nucen půjčovat si peníze.

K šedesátinám přichází mnoho gratulací, Váchal odpovídá jen na některé. Žije zatvrzele v izolaci, odmítá i jubilejní výstavu. Sleduje válku, setkává se s uprchlíky. Stále pracuje, ale odmítá se jakkoli stýkat se Svazem umělců, žádná spolupráce s touto institucí pro něj nepadá v úvahu. Je nucen

⁹ Ajvaz M., Hruška P., Kroutvor J., Pelánek J.: *Josef Váchal*. Praha, Argeste 1994, str. 358

rozprodávat dopisy od Mikoláše Alše, protože nemá co jíst.

V r. 1947 umírá Váchalův velký přítel Fr. Procházka, který mu zejména za války velmi pomohl. Skupina Váchalových ctitelů vydává v Brně občasník *Záznamy o díle Josefa Váchala* (vyšly pouze dvě čísla). Váchal i nadále živoří, je nucen prodat zlatý snubní prsten. Za utržené peníze nakupuje vuřty, noviny a šaratici. Později prodává i hodinky. Jičínská radnice od něj koncem roku kupuje 2 dřevoryty za 3000 korun.

Přicházejí padesátá léta a Váchal získává zakázku od svobodných zednářů a vytváří pro ně historii zednářského hnutí s názvem *Moudrost zednářská* (ve verších). Váchalovi se nejlépe příliš dobře, přesto vyřezává mnoho dřevorytů a experimentuje s novými materiály. Stále píše. Je nemocný, polnosti Mackové zabírá stát, hrozí, že přijdou i o stavení.

V r. 1957 pořádá Josef Hodek (člen předsednictva plzeňské pobočky Svazu československých výtvarných umělců) výstavu Váchalova grafického díla v Plzni, Váchal nespolupracuje a ani se na ni nedostaví. Podepisuje přihlášku do Svazu československých výtvarných umělců, čímž získává větší důchod.

Velkou ranou je oznámení o tom, že jejich statek bude přebudován ve strojní a traktorovou stanici místního JZD. Klidu je konec. Stavení, dvůr, chlévy i zahrada jsou postupně ničeny a bourány. Anna Macková se nervově zhroutila, často nebyla doma, Váchal začíná být apatický, přestává tvořit jako dřív. Chce mít klid a obtěžuje ho jakýkoli zájem. Sám si hospodařil, hodně kouřil, četl, hovořil se psy z okolí.

Váchal se dožívá osmdesátky poměrně v dobrém zdraví. Doma je zima, spí oblečený, občas se probudí hladý. U sebe má svého posledního psa Miláčka, jehož smrt velice těžce nese. Dalšího psa si v předtuše vlastní smrti nepořizuje.

V r. 1966 je oficiálně znovuobjeven, ale jeho už to nezajímá. Souhlasí s výstavou v Praze, ale odmítá se jí účastnit i jakkoliv se na ní podílet. Je vážně nemocen. Zájem o jeho dílo přichází příliš pozdě. Podepisuje smlouvu na reedici *Krvavého románu* a Národní muzeum od něj nakupuje obrazy za 37000 korun.

Hmotné zabezpečení, které přichází, považuje Váchal za poslední výsměch svého života. Peníze rozdával přátelům, sám si nakoupil jen drobnosti.

Váchal leží uprostřed nepořádku ve své studeňanské komůrce. Stará se o něj soused, který je sám těžce nemocen a umírá jen několik dní po Váchalovi. Na smrtelné posteli (5 dní před smrtí) se mu dostává pozdní pocty - titul zasloužilého umělce. „...*Legenda praví, že Váchal, kterého na jaře roku 1969 zhoršený zdravotní stav odkazoval většinou už jen k pobytu na lůžku v „komoře“ uprostřed neuvěřitelného nepořádku a špíny, delegaci úředníků z ministerstva kultury dlouho odmítal pustit dovnitř a diplom o jmenování převzal až po té, co všechny přítomné jadrným slovem poslal, tam kam patřili.*

Pravděpodobnější ale bude druhá verze, podle níž delegaci nejdřív odmítl pustit do domu a přijal ji, teprve když se vrátila z Jičína v doprovodu umělcova známého, který ho uklidnil. Nic to nemění na trapnosti celé události, jež se stala přímo vzorovou ukázkou spravedlnosti, která odměňuje až na smrtelné posteli.“¹⁰

4. května 1969 umírá v nemocnici v Nové Pace Anna Macková. Váchal truchlí, odmítá jíst, nepoznává lidi. Umírá o šest dní později ve spánku ve Studeňanech. Pohřben byl 15. května v Radimí u Jičína. Jeho hrob tvoří navršená hlína a prostý dřevěný kříž zhotovený přítelem Josefem Hodkem.

Svůj epitaf napsal v *Novém kalendáři tolerancý* na rok 1923(!), ve kterém představuje sám sebe takto:

*Zde leží J. Váchal pod drnem.
Devět znal řemesel úhrnem.
Knihař a malíř. Také psal.
(Však ducha doby prozaspal.
Hubené proto míval střevo...)
Nejraději zpracovával dřevo
a že ryl také do lidí*

¹⁰Olič, J.: *Neznámý Váchal: život umělce*. Praha - Litomyšl, Paseka, 2000, str. 240

*dnes obdiv světa nesklidí.
Šťoural se v magii a katolické víře,
pohrdal vlastí a miloval zvíře.
Vždy rituálem smířil Satanáše,
Kněží když sloužil, (ctil též Koniáše!)
jim ke cti maloval a leptal.
Co nevěděl, to nevybrebtal.
Extrémní mystik, čisté prvky ruše,
byl blázen, chlípnik a zas mrškač duše.
Nadšený milovník šwabachových tisků
tůze rád kouřil; dýmku nedal z pysků.
Proti proudu plovat k nezvyklému cíli
morálně jsa posléz mezi lidmi shnilý.
Však choroby své velmi lehce nesl,
pod první státní podporou on ve hrob klesl,
kde červi na něm primitiv svůj ryji
a čerti ohněm duši v pekle myjí!*

3. Umělecký vývoj

„Váchal se už v raném období rozbíhá hned několika směry, jeho tvorba se neustále polarizuje a překvapuje novými nápady. Literární symbolismus, secesní stylismus a dobové estétství narušuje Váchal naturalistickými komentáři, společenskou kritikou, subjektivním anarchismem a sociálními protesty.“¹¹

V období dospívání se hlásí k anarchismu, ale s jeho ideologií se příliš nesžil (přesto navštěvuje ještě o mnoho let později večery Volné myšlenky).

¹¹ Ajvaz M., Hruška P., Kroutvor J., Pelánek J.: Josef Váchal. Praha, Argeste 1994, str. 20

Důležitější je jeho vztah ke spiritismu, okultismu a různým esoterickým vědám. Navštěvuje přednášky, seance, sbírá informace. Časem ale přijde zklamání a pochybnosti. Ve svých pamětech píše: „*Ač jsem se tolikrát přesvědčil, že život mnohých čes. spiritistů i okultistů je mnohdy bídným a obírání se těmito věcmi mnoho zla přináší, přece jen k nim jsem váben a za nimi lezu.*“¹²

Černá magie, mystika, theosofie a okultismus ho provádí celým uměleckým životem. Váchal trpí pocity úzkosti a určitého odcizení. Je silně ovlivněn tím, že byl nemanželským, odstrčeným dítětem a jeho výchova tudíž nebyla zcela běžná. Váchal je člověk nekonvenční. Odmítá jistoty a autority. Záměrně se snaží dělat opak běžného.

Přestože si chtěl Váchal doplnit malířské vzdělání v různých kurzech, z hlediska jeho celkového díla byla tato studia téměř zanedbatelná. Naučil se jen technice a tu pak využíval k dalším pokusům. Když si potřeboval vydělat peníze, tak se pouštěl do kreseb secesní krajinomalby, což bylo sice výdělečné, ale pro Váchala umělecky ne příliš zajímavé.

Kolem roku 1905 se dostává k expresionismu. Ovlivňuje ho E.Munch s tematikou stavů úzkosti. Norský malíř zobrazuje nejen podobu člověka, ale snaží se postihnout jeho stavy, jeho nitro. Snaží se o proniknutí do vnitřního světa člověka a o výtvarné vyjádření jeho niterných stavů. „*Munch byl první moderní malíř, který měl tu odvahu namalovat Hrůzu. A nebyla to hrůza ze smrti, ale především hrůza ze života, z mláde, nejistot, ze sexu, hrůza nepojmenovaná a nepojmenovatelná.*“¹³

Váchal navštěvuje Munchovu výstavu v Praze roku 1905, která na něj udělá velký dojem. Právě na tuto výstavu také reagují Váchalovi vrstevníci, kteří jsou nespokojení se soudobou výtvarnou scénou, založí skupinu Osma a roku 1907 se představí veřejnosti výstavou svých prací. Pro české moderní

¹² Váchal, J.: Paměti Josefa Váchala, dřevorytce. Praha, Prostor, 1995, str.147

¹³ Olšě J.: ...nejlépe tlačiti vlastní káru sám: život Josefa Váchala. Praha – Litomyšl, Paseka, 1993, str. 24

malířství je to velká událost. Váchal však reaguje naprosto bez emocí a v podstatě se k tomu nevyjadřuje, což je s podivem, protože revolta a vzdor jsou mu tak blízké. Jako by určitým způsobem záviděl a uvědomoval si rozdíly mezi studenty Akademie a sebou samým.

„Ve skupině Osmi se sdružilo ke společné výstavě roku 1907 v Praze v Královédvorské ulici osm přátel, mladých malířů, většinou absolventů Akademie výtvarných umění v Praze. Byli to E. Filla, B. Kubišta, A. Procházka, B. Feigl, A. Pittermann-Longen, O. Kubín, V. Nosák a M. Horb. Na druhé výstavě skupiny v Topičově galerii v Praze roku 1908 přibyli V. Beneš, V. Špála a L. Procházková. Uměleckým názorem se členové Osmi hlásili k expresionismu pod vlivem E. Muncha, jehož pražská výstava 1905 na ně silně zapůsobila.“¹⁴

Po r. 1906 si osvojuje techniku leptu, dřevořezu a dřevorytu. Dřevorytem se Váchal zabýval celý život. V dřevorytu se podle odborníků nachází asi nejhodnotnější část jeho díla. Dřevoryt zdůraznil barvou, čímž objevil naprosto novou neznámou oblast výtvarného vyjádření. Jeho barevné dřevoryty zůstanou, pravděpodobně pro svou náročnost, nepřekonány. Váchalovou ctižádostí v tomto oboru bylo vyrovnat se malovaným závěsným obrazům.

Máme-li posoudit Váchalovu tvorbu z hlediska světových směrů a proudů, pak je mu nejbližší německý expresionismus, konkrétně skupina Die Brücke (1905-1913). Tato skupina upřednostňuje před malbou grafiku, dřevoryt, lept. Tito expresionisté byli soustředěni v Drážďanech a Berlíně. Jednalo se převážně o malíře zobrazující krajiny, akty a karnevalové zábavy ve velmi intenzivních barvách. Vrátili se k německé tradici dřevorytu, ale už jen jako k formě osobního vyjádření. Žili a pracovali jako komunita, která se pokoušela napodobit středověké cechy. Tato skupina ale nikdy neměla žádný konkrétní program. K osobnímu setkání Váchala s německou expresionistickou skupinou však nikdy nedošlo.

¹⁴ Šabouk, S. a kol.: Encyklopedie světového malířství. Praha, Academia, 1975, str. 262

V roce 1910 se Váchal stává jedním ze zakládajících členů uměleckého sdružení Sursum – Vzhůru. Jedná se tedy přibližně o období skupiny Osma. Zakládající členové této skupiny byli – Váchal, Kobliha, Pacovský, Konůpek, Zrzavý (ten ale není uveden v zakládací listině). Právě Váchal byl jedním z nejhorlivějších zakládajících členů. Tito muži se vesměs znali z redakce revue *Meditace*, což byla záležitost víceméně literární, katolicky orientovaná. O něco později se přidávají i další členové. Jiří Olič popisuje tuto skupinu následovně:

„Umělcům sdruženým v Sursum bylo vlastní přesvědčení o duchovním poslání umění a úloze umělce jak misionáře spirituality. Byli to nespokojenci s duchovním klimatem v Čechách, především se stavem výtvarné kultury, vegetující a cizopasící na neustále bezvýraznějších produktech secese a impresionismu. Vyznavači „nové spirituality“, soustředění ve skupiny Sursum, představující jeden pól revoltujících umělců své generace; druhý pól tvoří pionýři modernismu ze skupiny Osma, soupeřníci expresionismu, bouřící se především proti akademismu. Samovzdělaným Sursumistům, kteří z velké části na Akademii nikdy nestudovali, byl problém akademismu pochopitelně cizí.“¹⁵

Členové Sursa přejímají nejrozumnější duchovní proudy. Nemají žádné programové prohlášení. Za dobu své existence uspořádalo toto umělecké sdružení pouze dvě výstavy – v roce 1910 v Brně a o dva roky později v Praze. Vzhledem k tomu, že byla tato skupina naprosto odmítnuta veřejností, došlo dokonce k tomu, že její členové některá svá díla zničili.

Jeden ze zakládajících členů, Emil Pacovský, popsal ohlasy na pražskou výstavu Sursa následovně: *„Obecenstvo i kritika přijali výstavu s velkými rozpaky a s nepatrným porozuměním – jak se dalo očekávat. Duchovní náměty a náboženské motivy obrazů provedených novou nezvyklou formou, přemíra grafiky – zvláště tehdy u nás po dlouhém čase zase ožívající technika dřevorytu*

¹⁵ Olič J.: ...nejlépe tlačiti vlastní káru sám : život Josefa Váchala. Praha, Paseka, 1993, str. 39

– *a jiné věci, to vše překvapilo naši veřejnost...* “¹⁶

To, že obě výstavy a rovněž různé akce pořádané touto skupinou se setkaly s naprostým neúspěchem, vedlo k rozpadu skupiny.

Znalci tvrdí, že jeden z vrcholů Váchalovy tvorby spadá právě do období před první světovou válkou. Nesouvisí ani tak se založením skupiny Sursum, jako spíš s jeho individuálním zráním. Skupina v té době nebyla pokládána za nijak významnou. Ani kritika na tvorbu jejích členů příliš nereagovala. Vyčítáno jim bylo zejména to, že nepřinášeli žádné výrazné výtvarné ani jiné novinky. V podstatě lze shrnout, že skupina Sursum se pokusila o návrat k symbolismu, a tuto uměleckou metodu se snažila propojit s moderním uměním včetně expresionismu a kubismu.

Váchal sám, když se vracel k období Sursa, hodnotil toto období jako bezvýznamné a nazval ho v podstatě něčím, co by se dalo nazvat omylem mládí. Jestliže Váchal absolutně neuznával pojem autorita, tak v této době pro něj dvě takové osoby existují – jsou jimi Josef Florian, vydavatel, kritik a překladatel, jehož práci skutečně obdivoval, a právě Emil Pacovský, kterého neuznával ani tak moc jako umělce, ale spíš jako dobrého organizátora a člověka. Právě pod jejich vlivem si uvědomuje chyby ve svém díle a sebekriticky na ně reaguje. Období, kdy je ochoten někomu naslouchat, je ale krátké. Jak už jsem naznačila v kapitole Život a dílo, Váchal potřebuje jít sám a navzdory všemu a všem. Pocit jakéhosi zneuznání si podle mého názoru podvědomě neustále uvědomuje.

Spory uvnitř skupiny se prohlubovaly. Váchalovi samotnému nevyhovují umělci už téměř vyhranění, protože především on sám má tendenci vnucovat ostatním svoje názory a návrhy. Vzhledem k Váchalově přímosti, nediplomatickosti a aroganci se není moc čemu divit, že si získal své nepřátele i uvnitř samotné skupiny, ze které později odchází.

„Úhrnem: příliš rozdílností a improvizací, příliš náhod a spoléhání na

¹⁶Bydžovská, L., Hliská, K., Diviš, J.: Umělecké sdružení Sursum 1910-1912. Praha, Galerie hlavního města Prahy a Památník národního písemnictví, 1996, str. 28

ochranu kolektivu. A to všechno ve skupině, která byla rozhýbána neúnavným Pacovským, ale v podstatě byla řízena (a komandována) Váchalem, jehož arogance a žerty často tvořily jediné duchovní niveau skupiny, jež si ovšem vytkla ty nejvyšší spirituální cíle... Nebudeme ani příliš zjednodušovat, nazveme-li Sursum skupinou ilustrátorů a grafiků. Zcela v souladu s tímto zaměřením byl i rozhled členů po současném výtvarném umění, doplněný spíš nedostatkem než nadbytkem vyššího výtvarného vzdělání.“¹⁷

Umělecká skupina Sursum nebyla nikterak významná, ale pro Váchala znamenala určitý umělecký mezník směrem k zkvalitnění jeho další tvorby.

Další pokračování uměleckého vývoje...

„Nejcennější je ale Váchalův přínos pro imaginativní větev českého umění. Josef Váchal je v českém moderním umění patronem všeho magického, mystického, jeho místo je po boku Jana Zrzavého, Františka Bílka, ale i Jindřicha Štyrského a Toyen.“¹⁸

Ve svých knihách trvá na tom, že bude dělat vše sám – text, ilustrace, vazbu, lití, liter a sazbu. Knihy vznikají jako komplexní celek. Vydává je ve velmi omezeném počtu.

Váchal se nenechá ovlivnit novými moderními směry. Láká ho ale i středověké temno a baroko.

Pro jeho umělecký život je zajímavý vztah k církvi, který je však velice rozporuplný a zvláštní. Ačkoli je v podstatě člověk hluboce nábožensky založený, toužící po jakémsi „vyšším řádu“, rouhá se, provokuje a vystupuje až proticírkevně. V jeho tvorbě je velice častá postava Satana.

„Josef Váchal je umělec složitý, rozporuplný, poznamenaný nepochopením, hrdý, často ukvapený ve svých soudech, ale přece jen lidský, moudrý, někdy vážný, jindy hravý jako dítě. I nenávisť je Váchalovi láska – vyznání umělce

¹⁷ Olič, J.: Neznámý Váchal : život umělce. Praha – Litomyšl, Paseka, 2000, str. 47

¹⁸ Ajvaz M., Hruška P., Kroutvor J., Pelánek J.: Josef Váchal. Praha, Argeste 1994, str. 116

tváří v tvář peklu, boží lhostejnosti i činům člověka.“¹⁹

Je zajímavé, že ačkoli Váchala ovlivnily různé umělecké směry, zůstává autorem obtížně zařaditelným a pro širší veřejnost ne příliš známým tvůrcem.

3.1. K jednotlivým směrům...

Ve stručnosti nastíním několik stěžejních uměleckých směrů, které Váchala významně ovlivnily a odrazily se v jeho tvorbě. Mým cílem je tyto směry skutečně pouze nastínit, ne se jim věnovat plně do hloubky. Volně budu vycházet zejména z *Encyklopedie světového malířství*, z učební příručky D.Moldanové *Česká literatura v období modernismu (1890 – 1915)* a ze skript *Studie o české literatuře na přelomu století*. Vybrané směry jsem zařadila podle abecedy.

3.1.1. Anarchismus

V české literatuře a literární historii se vžilo označení generace buřičů, jehož autorem je literární historik František Buriánek, a toto seskupení časově zařazujeme na počátek 20. století. Anarchismus přitahoval mladé literáty svým smyslem pro čin, odmítáním autorit, revoltou proti poměrům i společnosti, odmítáním tradice a konvencí. Autoři se snažili zpřetrhat všechny společenské vazby, kterými se cítili být omezováni. „*Duch revolučního romantismu, mlhavost a neujasněnost cílů i snaha skloubit individuální vzpouru s některými socialistickými idejemi byly příčinou, proč se anarchismus nikdy nevyvinul v ucelený filozofický systém – a proč vyhovoval umělcům i části dělnictva, unaveného politickým taktizováním sociálně demokratických vůdců.*“²⁰

¹⁹ Ajvaz M., Hruška P., Kroutvor J., Pelánek J.: Josef Váchal. Praha, Argeste 1994, str. 122

²⁰ Hrabáková J. a kol.: Studie o české literatuře na přelomu století. Univerzita Karlova, Praha 1991, str.10

Vzhledem k tomu, že se Váchal, jak už jsem uvedla, s tímto směrem příliš nesžil, ale ovlivněn jím vzhledem ke svému mladému věku a době byl, nebudu tento směr dále rozebírat.

3.1.2. Expresionismus

Umělecký směr první třetiny 20. století rozšířený zvláště v Německu. Reaguje

na pocity nejistoty, úzkosti, zoufalství člověka vydaného napospas svému osudu, plnému útrap a strádání. Tento směr se uplatňuje již v době předválečné, zejména však v období 1. světové války jako určitá reakce na ni. Negativní jevy se snaží překonat pohledem do hloubky, pod povrch. Expresionistické umělce nezajímá vnější podoba věcí, ale vnitřní prožitek – výraz (exprese). Na svět expresionisté nahlíží subjektivně a důležité jsou pro ně představy, fantazie a sny, v nichž se promítají negativní stránky života. Od příjemce vyžadují naprostou a plnou spoluúčast.

Ve výtvarném umění dělíme expresionismus na tři období. „*První období expresionismu (1885-1900) vyjadřuje reakci na naturalismus a impresionismus 19. století i na dílo Cézannovo a neoimpresionistů a projevují se v něm vlivy symbolismu a Jugendstilu; jeho hlavní představitelé jsou V. van Gogh, H. Toulouse Lautrec, J. Ensor, E. Munch a F. Hodler; charakteristické stylové znaky: akcentovaná precizní kresebnost, přecházející až do karikatury, a prudká barevnost.*

Druhé období zaujímá činnost drážďanské skupiny Die Brücke (viz výše). Expresionismus se stal módou v prvních letech po 1918 před nástupem klasicismu a nové věcnosti; k třetí expresionistické generaci, která prošla první světovou válkou, patří, O.Dix, G.Grosz a M.Gromaire.“²¹

²¹Šabouk, S. a kol.: Encyklopedie světového malířství. Praha, Academia, 1975, str. 97

3.1.3. Secese

Na přelomu 19. a 20. století přichází do Prahy secese. Ta se rozšiřuje do všech možných oblastí – architektury, užitého umění, malby... Ovlivňuje i Váchala. Zajímavé je pro něj zejména propojení básně s kresbou, což je také příznačné i pro jeho vlastní tvorbu. Text a malba pak teprve tvoří jeden umělecký celek. Zvýtvarnění moderní evropské poezie má své počátky už v romantismu. Navazuje na ně symbolismus i secese. Váchalovy první umělecké pokusy směřují k dekadentnímu životnímu pocitu a melancholii, což se dá vzhledem k jeho psychickému stavu a rozpoložení snadno pochopit. Váchalovým celoživotním postojem je sarkasmus, parodie, kontrast. Chce šokovat.

„Za hlavní znaky secesního slohu se považuje ornamentálnost, lineárnost a plošnost, záliba v neobyčejných lomených barvách a estetickém využití rozličných materiálů. Vláčný secesní ornament vyjadřuje zvláštní kvalitu secesního citění, jež se vyhýbá citovým výkyvům i silnému vypětí vůle a tíhne k vyrovnané náladovosti. Secesní linie je plynulá vlnící se křivka, jež vyvolává v divákovi dojem nenásilného pohybu v ploše, jejíž jednotvárnost se vyrovnává barevností. Secesní barevnost není pouhou charakteristikou zobrazeného předmětu, ale hodnotou samou o sobě; secese vyhledává neobvyklé a dosud nevidané barevné odstíny a váže je podle principu harmonie a kontrastu.“²²

Secese se snaží překonat tradiční tematiku historických slohů a obrací se k přírodě a jejím tvarům jako jsou např. listy, květy, ale i tělo. *„Těžiště secese neleží ve „vysokém“ umění, v malbě a sochařství, ale v dekoraci a užitém umění. Secesní ornament není však jen dekorací, má významovou funkci, je nositelem symbolu. Proto právě knižní grafika se stala vděčným polem uplatnění pro secesní umělce.“²³*

Secese v literatuře vychází ze symbolismu a dekadence. Přejímají od sebe

²² Šabouk, S. a kol.: Encyklopedie světového malířství. Praha, Academia, 1975, str. 316

²³ tamtéž, str. 374

řadu prvků, ale nelze je považovat za identické. Dochází k oddělování od skutečnosti, které vede až k pohádkovosti. Jsou tu vyjádřeny sny a pocity.

„Toto umění má v sobě silný romantický prvek. Umělci žijí představou nového života, nové krásy, silný obsah vložen do snu, velké iluze, je tu revoluce nebo sen revoluce, sen velkého smyslového okouzlení, sen velkého okouzlení erotického a ten je ovšem tak velký, že se autoři leckdy dostávají do konfliktu s realitou. A to i tehdy, když sami o sobě tvrdí, že z reality čerpají.“²⁴

3.1.4. Symbolismus

Příroda je chrám, v němž živé pilíře občas zahovoří nejasnou řečí: člověk tu prochází lesy symbolů... Charles Baudelaire

Symbolismus se formuje na konci 19. století. Vznikl ve Francii a postupně se rozšířil do Evropy. Autorem manifestu symbolismu byl Jean Moréas. Byl reakcí na naturalismus v literatuře a impresionismus v malířství. Jeho cílem nebylo napodobování vnějšího světa, usiloval naopak o vyjádření duchovních představ pomocí symbolů. Usiluje o novou a hlubší uměleckou pravdu, hledá nové výrazové prostředky. *„Umělecký tvar je vlastně příliš nezajímá. Smyslem jejich práce je nacházet netušené a nevyjádřené spojitosti, nové souvztažnosti, a jimi se dobrat vnitřní pravdy o životě. Neptají se po vztahu umění a života, stylu a obsahu, umění je pro ně víc než život a styl víc než obsah.“²⁵*

Symbolisté se pokoušeli pomocí symbolů zachytit a vyjádřit jevy v jejich celistvosti, především jejich skryté významy.

²⁴ Hrabáková J. a kol.: Studie o české literatuře na přelomu století. Praha, Univerzita Karlova, 1991, str.34

²⁵ Moldanová Dobrava: Česká literatura v období modernismu (1890 – 1915). Ústí nad Labem, UJEP, 1996, str. 54

4. Triviální literatura

Před samotným rozбором Krvavého románu je důležité přiblížit *pokleslou* či jinými slovy *triviální literaturu*, která má jako každá jiná oblast literatury svůj vývoj a pravidla. Terminologie v této oblasti literatury není ukotvena, já budu používat termín triviální. Přestože se může zdát, že v očích veřejnosti patří tato tvorba jaksí na okraj literatury, nelze pominout její masové rozšíření.

Při charakteristice vývoje triviální literatury budu volně vycházet z Poláčekových *Průhledů do české literatury 20. století*.

Literaturu můžeme obecně rozdělit na uměleckou a tzv. triviální, tu označujeme za masovou nebo populární. *Tyto názvy implikují její obsahovou i formální jednoduchost a zároveň široký společenský dosah. Jiná označení vyjadřují – se zřetelem k literatuře umělecké – její nevalnou kvalitu, odvozenost či podřadnost, a tak se o ní hovoří jako o beletrii pokleslé, nízké, druhořadé, nenáročné a banální, ale i lehké, laciné, okrajové, konvenční, substandardní.*²⁶

Z hlediska žánru má triviální literatura dost široký záběr. Můžeme ji podle J. Poláčka rozdělit na: „...dobrodružné romány pro muže a chlapce (kovbojky, indiánky, romány s námořnickou, pirátskou či leteckou tematikou), detektivní a špionážní prózy, takzvané krváky, horory a trillery, science fiction a fantasy, ženská a dívčí četba s převažující milostnou tematikou, erotická literatura a pornografie; součástí řečeného spektra je i pokleslá historická a humoristická beletrie a comics.“²⁷

V literatuře tohoto typu je děj jasně daný, jeho domýšlení, psychologie postav atd. jsou zde naprosto nežádoucí. Vše je černobílé, jednoznačné a nemá smysl pouštět se do hloubkového rozboru. Postava je buď kladná, nebo záporná, na straně dobra či zla. Líčí se zde základní lidské vlastnosti, pocity a touhy jako je úspěch, porážka, láska, touha, nenávist... Nabízí nám atraktivní prostředí, neobvyklá jména i situace. Kniha má neobvyklý název, který má

²⁶ Poláček, J. a kol.: *Průhledy do české literatury 20. století*. Brno, CERM, 2000, str. 155

²⁷ tamtéž, str. 156

čtenáře „nalákat“ a autoři si rovněž často vybírají zajímavé pseudonymy. Když se i dnes podívám na přebal tzv. knih pro ženy, dovolím si říct, že už většinou naznačuje samotný průběh děje. Příznačné pro tento typ literatury je happyend. Prvořadá je komerční úspěšnost.

V současné době bych tento typ literatury, která ani dnes není minulostí, přirovnala k telenovelám. Vzhledem k tomu, že došlo i k jeho hojnému zastoupení na televizní obrazovce, usuzuji, že tento žánr není ani dnes rozhodně mrtvý.

Kořeny triviální četby lze spatřovat v knížkách lidového čtení, jarmarečních písní a rozmanitých kalendářích či humoreskách, jakož i v cizích zábavných a dobrodružných románech 18. století. K jejímu oddělení od umělecké literatury došlo v posledních třech desetiletích 19. století. Tehdy také získala početnou čtenářskou obec, což jako „smutné faktum“ už počátkem sedmdesátých let pranýřoval Vítězslav Hálek, který též požadoval, aby se touto produkcí zabývala literární kritika.²⁸

Největší rozmach triviální literatury 20. století nastává v meziválečných letech a za nacistické okupace. Triviální literaturu vydávalo velké množství nakladatelství, namátkou jmenuji např. Melantrich, Sfinx, Josef Hokr... Vycházejí i různé edice např. Rodokaps, Večery pod lampou, Červená knihovna..., ale i novinová a časopisová produkce. Zde bych se zastavila nad edicí Červená knihovna. Po vyslovení tohoto názvu si každý člověk vybaví zamilovaný román pro ženy s jednoduchým dějem a jasnou linií vyprávění. *Červená knihovna byl původně název zcela konkrétní edice románů pro ženy, vydávané ve 20. a 30. letech akciovou společností Rodina... Postupem času pak došlo k záměně velkého Č za č malé – z názvu konkrétní edice se tak stalo obecné označení pro určitý typ četby, touto edicí v očích veřejnosti reprezentovaný.²⁹* Pro mou práci je však zajímavější označení „román pro

²⁸ Poláček, J. a kol.: Průhledy do české literatury 20. století. Brno, CERM, 2000, str. 157

²⁹ Mocná, D.: Červená knihovna : Studie kulturně a literárně historická. Pohled do dějin pokleslého žánru. Praha, Paseka, 1996, str.13-14

služky.“ Tento název (pro stejný druh literatury, tedy brakové) uvedl Karel Čapek v časopise Přítomnost v roce 1924 v eseji *Poslední Epos čili román pro služby*. V úvodní části eseje čtou dvě služby jakousi knihu. Vyvolává to automaticky představu, že čtou červenou knihovnu, tedy nějaký zamilovaný příběh. To je ale jen autorova mystifikace. Po pozorném přečtení zjistíme, že ve skutečnosti tento úryvek na již zmíněný druh literatury vůbec nesedí.

Čapek ve své eseji totiž skládá hold krvavému románu. Romány pro služby považuje za odpočinkovou literaturu, která má čtenáři „vyčistit hlavu“ a nechá ho unášet do světa fantazie. Pomůže mu dostat se do prostředí a situací, kam se běžně člověk určitého společenského postavení nedostane. Proto je právě třeba pro služku zajímavé číst knihy z vyšších společenských vrstev. Každý člověk přece hledá romantiku tam, kde to nezná a neví, co může očekávat.

Nejedná se ale pouze o sociální zařazení. Každý člověk rád někoho nebo něco obdivuje – chce najít ideál. Zde spatřuje Čapek kořeny už v hrdinském eposu. Kdyby tedy chtěl psát o tzv. červené knihovně, k hrdinskému eposu by se neodvolával. Na první místě jsou tedy čin, krása, odvaha a láska. *„Jen krvák ještě nalévá čisté víno, chci říci čistou krev. Tady ještě láska není úkonem pohlavním, nýbrž úkonem hrdinským; tady se kříží meč dobra a zla; tady se bojuje a jedná. Zde se člověk zabíjí, ale nepitvá. Zde panuje vražda, ale ne analýza. Jsme tu ve starém a neporušeném světě, kde čin tryská z potřeby nebo ze situace, a ne z nějaké sociologické nebo genetické příčinnosti. Všecko je jasné a nezaměnitelné od začátku až do konce; jen děj sám, čistý děj, absolutní události, naprosté a pouhé činy províjejí krvavě červenou niť tisícem dvěma sty osmi či kolika stránkami.“*³⁰

Josef Váchal – znalec a obdivovatel braku - se rozhodně nenechal zmást a dokonce přišel i na autora Čapkem uvedeného úryvku. Sám pak s humorem popsal tento fakt ve svém Krvavém románu: *„Pozdě litoval Paseka, že tolik papíru vyplýval na tu pitomou předmluvu, dějiny a soupis krvavých románů na*

³⁰ Čapek, K.: Marsyas. Praha, Československý spisovatel, 1984, str. 173

začátku této knihy. Ač to učinil v úmyslu zřejmě podvojném, za účelem mystifikovat veřejnost, zda by nějaký hejl na vějičku „literární a kulturní studie“ chytil, zkoumati chtěje, nebylo přec potřeba tolik stran obhajobou krváků potisknutí, když za dva měsíce po Pasekově práci upozornil na lidový román lépe a účelněji v Přítomnosti svým článkem *Poslední Epos K. Čapek*.³¹

Ve třicátých a čtyřicátých letech dostává triviální literatura i filmovou podobu. Každý z nás někdy viděl nějaký „film pro pamětníky“, od jejichž repríz televize dodnes neupouští. Tato filmová éra z období první republiky končí nacistickou okupací, kdy nastává odklon od červené knihovny a na řadu přicházejí vážnější témata.

Po druhé světové válce a zvláště po roce 1948 dochází k úplnému odklonu od triviální literatury. Protože nový politický režim vytvářel literaturu podle své potřeby, většina triviální literatury mizí, zbylé žánry (např. detektivky) jsou pouze okrajovou záležitostí. Tato situace trvá prakticky až do roku 1989. Prvky triviální literatury se ale objevují i v knihách oficiálně vydávaných autorů a také v některých žánrových oblastech, jako je např. dobrodružná četba, detektivky...

Někteří spisovatelé triviální literaturu různě parodovali. Vedle Josefa Váchala, jehož Krvavý román vyšel v roce 1924 (poté v letech 1970 a 1990, navíc byl roku 1993 zfilmován), lze uvést Jiřího Brdečku (Limonádový Joe, 1946), Miloslava Švandrlíka (Krvavý Bill a viola, 1961; Draculův švagr, 1970; Vražda mlsného humoristy, 1990), Vojtěcha Steklače (Žlutý Robert, 1974) nebo Lubomíra Tomka (Mary Peson ve spárech podsvětí, 1985). Za zmínku stojí rovněž filmové parodie (Těžký život dobrodruha, Pytláková schovanka, Limonádový Joe) či svébytná aplikace prvků triviální četby v tvorbě Bohumila Hrabala, Vladimíra Párala nebo Egona Bondyho.³²

Sešitková vydání triviální literatury na pokračování nevymizela nikdy.

³¹ Váchal, J.: Krvavý román: Studie kulturně a literárně historická. Praha, Paseka, 1990, str. 291

³² Poláček, J. a kol.: Průhledy do české literatury 20. století. Brno, CERM, 2000, str. 158

K většímu návratu k této četbě dochází po roce 1989, kdy je reeditovány řada titulů a píše se i knihy nové a rovněž se tento druh literatury překládá. Obnovují se románové edice a zakládají se nové řady.

4.1. Kritika a triviální literatura

Také náhled kritiky na triviální literaturu prošel vývojem. Tato literatura byla kritikou zprvu naprosto opomíjená a odmítaná. Zajímá se o ní však Karel Čapek. Upozorňuje na to, že tzv. okrajové literární žánry, čili literaturu, která se označuje nejčastěji termínem „pokleslá“, byla i za první republiky hojně neboli „masově“ čtená. Čapek chtěl proniknout k jejímu jádru a popsat znaky, které činí tuto literaturu tak čtivou a atraktivní. Tímto tématem se zabývá, jak jsem již uvedla, ve své knize *Marsyas čili Na okraj literatury*, kde mimo jiné zde píše: „... kritika nemá pokdy, aby si všimla toho, co čtou statisíce neznámých čtenářů. Kritika musí pojednat o sbírce 17 básní, vydaných ve 250 číslováných výtiscích. Zajímá se o literaturu, ale nezajímá se o její okraj. Jenže na tom okraji se najde ledacos: především lid.“³³ Tímto vyjádřením jako by Čapek naznačil, že se o četbě tohoto typu píše jen obecně a okrajově. Hodně se čte, dost se o ní mluví, ale přesto nestojí kritikům za jejich komentář. Za první republiky byla tato literatura dokonce cenzurována.

Pokleslou literaturou se zabýval také např. Vladislav Vančura, F. X. Šalda, Arne Novák ad. V dnešní době se triviální literaturou zabývají jak literární vědci, kteří se specializují na jednotlivá odvětví této literatury, tak i kritici. Rovněž se na toto téma konají vědecké konference.

³³ Čapek, K.: *Marsyas*. Praha, Československý spisovatel, 1984, str. 175

5. Váchal a krvavé romány obecně

Zlatá éra krvavých románů je datována do druhé poloviny 19. století. Na jejich sentimentální a dobrodružný charakter navázaly ve 20. století detektivky, kovbojky, samozřejmě červená knihovna... Váchal si tento druh literatury oblíbil pro jeho romantiku, smysl pro fantazii a zejména ho fascinovala mystika strachu. Má v tomto žánru i své oblíbené autory jak tuzemské, tak i zahraniční. Krvavé romány zbožňovala především chudina – vyžadují se čin, odvaha, hrdinství, spravedlnost, tajuplnost v pokud možno co nejsrozumitelnější podobě. Dochází k útoku na city, postrádá se logičnost, dobré je opominutí sociální reality. Samotní autoři si příliš nelámali hlavu ani s gramatikou, natož se stylistikou či kompozicí.

Dalo by se říci, že se o „krvavé romány“ zajímal Josef Váchal prakticky celý život. Zájem o brakovou literaturu ho přivedl také k vytvoření *Krvavého románu*. K vlastnímu „krváku“ připojil studii literárně historickou, která tvoří čtvrtinu knihy a zabývá se historií a významem krvavého románu. Celá tato pasáž je míněna zcela vážně - jako hold tomuto perifernímu žánru.

Poprvé vydal *Krvavý román* sám Váchal ve své vršovické dílně. Druhé vydání (už mimo jeho dílnu - oficiálně vydané) bylo připravováno ještě za Váchalova života, ale vyšlo až po jeho smrti. Potřetí vydalo *Krvavý román* v roce 1990 vydavatelství Paseka.

6. Krvavý román. Studie kulturně a literárně historická (1924)

Věnování: Slečně Anně Mackové, nepřítelkyni špatné četby, srdečně připsáno.

„Tento román, satirický a groteskní, dokončen byl v říjnu, roku 1924. Tuto knihu, s 11 starými a 68 původními dřevoryty, vysázel bez rukopisu, vytiskl během osmiset hodin a vydal v 17 exemplářích Josef Váchal, dřevorytec ve Vršovicích, čp. 648. Číslo tohoto exempláře: 16.“³⁴

Krvavý román je parodická obrana žánru, která se skládá z několika částí: Předmluva k čtenáři.; Krvavý román, jeho vymezení a povaha.; Krvavý román do konce XVIII. věku.; Pokus o typ ideálního krvavého románu. (Název: Mordýřská katovna aneb Peleš lotrovská v hraběcí kryptě či-li Mátoha a popravenec, tj. Tajní duchové na pirátské lodi, nebo-li Krvavá nohavice či-li s poctivostí nejdál dojdeš, aneb Klášterní panna a nevěstinec ve Španělsku či Žalářní lucerna a tajemní vrahové v pustém mlýně u černého lesa.)

Než Váchal začne *ideální krvavý román* psát, zasvěti nás do tajů tohoto žánru. Ukáže nám jeho krásu a ozřejmí jeho nespravedlivé odmítání.

6.1. Předmluva k čtenáři

V předmluvě nám autor sděluje důvod, proč se ujímá práce nad rozborem tohoto nevděčného žánru, jež bývá nazýván „odpadem“ či brakem. Dělá to z důvodu jeho rehabilitace. Předem nám oznamuje, že je smířen s nepochopením literárních profesionálů, kteří pro tuto práci nebudou mít patřičné pochopení. Za úkol si přitom dává vyvrátit předsudky o této literatuře,

³⁴Váchal, J.: Krvavý román : Studie kulturně a literárně historická. Praha, Paseka 1990, str.304

které podle něj pramení zejména z nevědomosti.

Vytýká soudobé české literatuře nezáživnost a nemorálnost. „*Tyhle dnešní knihy čísti, aby za trest bylo! Nic napínavého, cit rozechvívajícího neb rozum upokojujícího, v nich není – lidé tam popisováni jsou vyloženými mrzáky těla a ducha, úpicími pod chomouty školou a společností jim biflovanými, jako je láska k lidem a společnosti, Bohu a vlasti, úcta k minulosti a národu – nemají jiného účelu, než líčiti vlastní, zubožený a nemorální, duševní stav autorův, pod pláštěm jednajících osob. – Oč bývaly lepší, pro svojí životní sílu a skutečnost, romány pro lid, před léty vydávané, nazývané krváky; to bývalo jiné počtení!*“³⁵

Úkolem této knihy má být vyzvednout mravní hodnoty krvavých románů, obhájit jejich existenci a pasovat je na úroveň veřejnosti uznávané literatury, kam podle Váchala patří.

6.2. Krvavý román, jeho vymezení a povaha

Nejprve se zmíním o Váchalových názorech na tento žánr.

Váchal odmítá označení, že každý krvák je špatná kniha. Také se mu nelíbí zjednodušení, že v těchto lidových knihách proteče hodně krve a vraždí se ve velkém. Dostáváme se i k zajímavé informaci, že nejčtenější kniha *Vězeň v Andělském hradu*, která vyšla v 70. letech (19. stol.), byla vydána v téměř větším počtu než samotná Bible! „*Dobrodružné a napínavé čtení v této tak populární knize není provázeno nikterak značným počtem vražd, naopak přímo dýše příklady ušlechtilosti, loyality a vlastenectví, a přece zařazeno mezi krváky.*“³⁶

Krvavé romány, které měly sešitovou formu, byly vydávány ve velkém počtu a podle čtenářského zájmu se dále dopisovaly.

³⁵ Váchal, J.: Krvavý román : Studie kulturně a literárně historická. Praha, Paseka 1990, str.15

³⁶ tamtéž, str. 19

Zajímavá je následující Váchalova statistika: „...mezi jedním stem krváků nalezl jsem jich pouhých dvanáct, ve kterých počet vražd přesahoval číslo padesát; k tomu byly to vesměs romány loupežnické, kde v počtu tom zahrnuti jsou i padlí hromadně, při útoku vojáků na mordýře, nebo naopak. Mordů úkladných neb připravených nalezl jsem v jenom stu krvavých románů celkový počet 2400 případů, průměrně tedy dvacetčtyři vražd v jedné knize. Mezi tímto stem krváček je však mnoho takových, kde počet vražd nepřevyšuje číslo 7, a to ještě při knize 800 stránkové. Ba, znám případy, kdy probíráte se již stránkou pětistou a posud jste o mord ani v podobenství nezavadili; nedočkavě dohlíte se konce, a ejhle! Jedna pitomá vražda korunuje celý, 786 stran silný, krvák.“³⁷

Zatímco moderní umělecký román se snaží vraždu jako takovou rozebrat „do hloubky“, zjistit příčiny apod. s absencí fantazie, nabízí krvavý román jednoduchou popisnost, při které nitro postav rozhodně nikdo nezkoumá a mnohdy asi ani sám vrah neví, proč to udělal. Důležité je i to, že vrah je vždycky potrestaný, což je významný prvek této literatury.

Lidovému čtení připisuje Váchal velký význam v době, kdy se do různých oblastí Čech nedostávala literatura. Tudiž četbu těchto románů pokládá za přínosnou.

Porovnáme-li knihy historické a krváky, dojdeme k závěru, že v těch historických je vražd mnohem víc nežli v krvácích. Přesto je za krvavé či brakové nikdo neoznačuje. Rozdíl je podle Váchala jen v tom, že se v historických románech nepopisují jednotlivé vraždy. A horší je i to, že zatímco krváky jsou vymyšlené, tak knihy historické pravdu popisují. Z toho všeho vyplývá, že četba krvavých románů nemůže nikoho ani zkazit, ani přivést k vraždě.

Pro Váchala je důležitým argumentem smysl pro morálku, která je

³⁷ Váchal, J.: Krvavý román : Studie kulturně a literárně historická. Praha, Paseka, 1990, str.20

v krvavých románech zřejmá. Zlo je potrestáno, utrpení a strádání je odměněno.

Ke způsobu, jakým bývá lidový román vyprávěn, dodává, že je to způsobeno tím, že tyto příběhy sepisovali četníci, jejichž vzpomínky pak nějaký člověk podle předem osvědčených krvákových šablon upravil a převyprávěl. Přesto nechce v žádném případě snižovat umění napsat krvavý román. Na tomto místě se hodí čapkovské „dobrý krvák musí být špatně napsán“.

Lidový román zůstává stejný napříč době. Je neměnný. Ve své eseji se Váchal pouští do politického odsouzení socialismu a komunismu. Považuje je za naprosto scestné. Vyjadřuje se k nim zcela negativně. Zatímco vraždy v krvavých románech jsou vymyšlené, v socialismu jsou skutečné (odkazuje na Rusko). „*A přec zůstává nad těmi mordy klidným a netečným Bůh Otec i jeho zástupce na zemi.*“³⁸ Zde Váchal opět podle mě vyjadřuje svou nevíru a celoživotní pochybnosti, ale i výsměch.

Jako shrnutí této pasáže uvádím následující řádky, které by ji měly výstižně uzavřít:

*„Dalo by se ještě mnoho mluvit o vynikajících přednostech uložených v obsahu krvavých románů, pochváliti jejich liberárního a opravdu svobodomyšlného ducha, jaký v těchto knihách vládne, jejich tendenci protiklerikální, snahu o oslavení silného individua a reka, neznajícího překážek, byť posléze skončil na popravišti, leč ponechám možnost onu péru povolanějšímu v budoucnosti. Ze soudobého smýšlení našich dědů a otců vzházely krvavé romány: vlastní děti však už ducha svých otců nepoznávají a hlásiti se k němu nechtějí.“*³⁹

³⁸ Váchal, J.: Krvavý román: Studie kulturně a literárně historická.. Praha, Paseka, 1990, str.27

³⁹ tamtéž, str. 31

6.3. Krvavý román do konce XVIII. věku.

Váchal jde ve svém rozboru žánru tak daleko, že se zabývá i jeho historií. Literární odkazy ale nejsou příliš velké. Zaměříme-li se na tento žánr v pravém slova smyslu, tak se dostáváme až do 16. století. Samozřejmě se tu ještě nejedná o prvotřídní *krvácké kusy*. O něco později už se začínají psát různé kroniky a romány, které se krvavému románu začínají přibližovat.

První klasický *raubířský román* je podle Váchala Hermannova kronika pojednávající o šlechtici, která přišla o majetek i o čest a zachránil ji její věrný panoš, který ji tajně miloval a pomohl jí dovolat se práva... Hrdina se stává loupežníkem a láska a spravedlnost vítězí. Zajímavostí v tomto románu je zejména to, že se autor nevyhýbá líčení milostných scén. Tato kniha byla v 17. století velmi oblíbená a rozšířená. I když od té doby se podobným způsobem napsalo mnoho knih tohoto typu, zmiňovaný román se dá považovat za první významný v tomto druhu literatury.

Krvavé romány se píšou tou dobou v Itálii, Německu, Francii... Zejména romány německé, psané v 18. století, se už považují za pravé krvavé romány, ovšem s tím, že jsou psané zastarale.

Vývoj *krvavého románu* na čas přerušují dvorští autoři s milostnou tvorbou, která je plná citovosti. Váchal ale vítězně prohlašuje: „*Na štěstí „román pro chátru, nastávající to vrahy,“ jak píše Taine, neztratil ničeho z porce oceňování osobních předností jednotlivců: vrah i oběť byli po zásluze odměněni uznáním čtenářů, vezdy nadšených těmi, kdož aspoň otřásají běžnou historií dne.*“⁴⁰

Lidové knihy té doby se stávají inspirací a vzorem pro pozdější tvorbu krvavých románů. Váchal kritizuje soudobé náhražky krvavých románů, které považuje za velmi špatné. Nerespektují totiž konstrukci dobrého krváku: „*Charakter dobrého, typického, krváku je ušlechtilý primitiv a nikoli*

⁴⁰Váchal, J.: Krvavý román : Studie kulturně a literárně historická. Praha, Paseka, 1990, str. 35

*rafinovanost, čas minulý neb přítomný, nikdy však ztřeštěná nebo přemrštěná budoucnost, lidé z této země, zdraví a přímí, nikdy chorobní ideály nebo apatičnosti: vždy žijí, jednají a neztrácejí půdu pod nohama, byt' vraždili nebo trpěli.*⁴¹ Ani abstrakce do těchto románů nepatří. Hlavním heslem je oko za oko, zub za zub.

Rovněž v českých krvavých románech zaznamenáváme podle Váchalova

názoru úpadek. Nejstarší romány byly romantické, pestré, se stručným dějem. V následující části vyzývá autor všechny majitele krvavých románů, které se vyřazují jako špatná četba, aby je daly či odprodaly jemu samotnému, protože je jejich vášnivý sběratel. Následuje jejich seznam.

Krváky, jak uvádí autor, byly zesměšňovány pro jejich špatné mravy. Vytýkalo se jim, že nebyly vlastenecké, takže byly zavrhovány jak českými vlastenci, tak i rakouskou vládou, které se pro změnu nelíbilo, že byly zase protiklerikální. Přesto mezi těmito romány najdeme podle Váchala i tematiku vlastenecky zaměřenou. Mnoho lidí se ale k četbě krvavých románů nehlásí, přestože je v mládí četli.

Autor dále uvádí, že z dnešního pohledu bylo napsáno mnoho dobrých knih, ale vinou špatné distribuce se tato četba nedostala k lidovému čtenáři. A když už se dostala, tak v ní chyběla napínavost, a proto je lidé nečetli. Popis všedních činností a událostí nikoho příliš nezajímal. Na řadu tedy přichází to, co neznáme – loupežníci, kláštery, panující rody...

Díla klasiků přirovnává Váchal k divadelním dramatům, zatímco *krvavý román* je pestrým filmem. Z tohoto přirovnání tudíž vyplývá, že širokým masám se více líbí film.

O *krvavé romány* byl velký zájem, hojně se kupovaly, protože se prodávaly po jednotlivých dílech, na pokračování. O triviální literaturu byl větší zájem než o literaturu klasickou a řekla bych, že tento stav trvá dodnes.

⁴¹ Váchal, J.: *Krvavý román : Studie kulturně a literárně historická*. Praha, Paseka, 1990, str. 41

Zajímavý je i rozsah sešitkového formátu. Kdyby se svázaly jednotlivé díly určitého románu dohromady, mnohdy by přesáhly i 2500 stran.

Klasikem krvavého románu je podle Váchala Kristian Johanes Spiess (1755-1799). Tohoto autora považuje za mistra svého oboru. Z nejslavnějších děl uvádí např. Zazděná panna Mária, 12 spících panen, Loupežníci, rytíři a strašidla. „*Předností jejich jest: - Vrcholná romantika.*

- *Primitivní, však odvážná, fantastičnost.*
- *Mystika strachu motivy citovými.*

Spiessovy strašidelné a loupežnické romány jsou vyvrcholením všech smyšlených, uměle stavěných a na podkladu nepravděpodobnosti zbudovaných fabulí v rouše románovém.“⁴²

Lidový čtenář podle Váchala netouží po abstraktním zpracování dobra a zla, nechce imaginaci, ale hrdinu – živého člověka, nebo alespoň iluzi o něm.

Věří, že v budoucnu se nebude číst Jirásek či Marx, ale budou to právě tyto bizarní příběhy, které přilákají čtenáře. „*Příští generace nepochopí, která bylo z našich časů možno jistým lidem čísti takové ty suchopárnosti, jakým na př. jsou různé sociologie a Marxův Kapitál, a neznati většinu lidových románů, z nichž se pravdivěji a způsobem zábavnějším dozví totéž. Diviti se bude, jaké ubohosti pod názvem knih vzdělávacích a poučných se za našich časů vydávaly, jaké nehorázné utopie sociální a mravní předkládaly se čtenářstvu nikoho ve formě románové, leč co literatura vědecká.*“⁴³

Budoucnost podle Váchala ukáže, že knihy a různé časopisy uznávané v té či oné době, jsou ve skutečnosti brak. Že soudobé kritiky jsou *neumělé*. Poukazuje i na to, že špatné kritiky bývají objednávány od kolegů v rámci, dnešními slovy řečeno, konkurenčního boje.

Pro příští generace bude těžké shánět krvavé romány, protože budou buď zničeny nebo se vinou špatného papíru rozpadnou a nedochovají. Proto, aby se

⁴² Váchal, J.: Krvavý román: Studie kulturně a literárně historická. Praha, Paseka, 1990, str. 57

⁴³ tamtéž, str. 62

tento kulturní dokument zachoval, píše Váchal ukázkový KRVAVÝ ROMÁN jako poselství budoucím generacím.

6.4. Pokus o typ ideálního krvavého románu

A nyní se již přesouváme k samotným příběhům se souhrnným názvem, který se snaží o menší exkurz do mnoha příběhů, jejichž vyprávění bude následovat: Mordýřská katovna aneb Peleš lotrovská v hraběcí kryptě či-li Mátoha a popravenec, tj. Tajní duchové na pirátské lodi, nebo-li Krvavá nohavice či-li s poctivostí nejdál dojdeš, aneb Klášterní panna a nevěstinec ve Španělích či Žalární lucerna a tajemní vrahové v pustém mlýně u černého lesa.

Jak uvádí sám Váchal, má se jednat o tresť ze sta krváků, které až dosud přečetl. Sám název je vytvořen po vzoru krvavých románů.

7. K postavám

Po rozsáhlé úvodní studii, kde chce čtenáře až šokovat svou znalostí tématu a také způsobem, jakým se snaží zesměšnit práci kritiků, se dostáváme k zapeklým a spleťtým fantasmagorickým příběhům, kterých je do sebe zakomponovaných hned několik. Typicky krvákové příběhy – kníže Pedro de Rudíbanera, španělská inkvizice, penězokazové, piráti..., se prolínají s příběhy, které parodují společnost, se kterou se Váchal tehdy scházel. Některá místa jako např. Pasekova pokoutní redakce, sanatorium dr. Římsy, kavárna Germanie, městečko L. a hrabě Portmon, můžeme tedy rozpoznat – jedná se o Váchalův ateliér ve Vršovicích, Šimsovo sanatorium v Krči, kavárnu Slávie...

Jak už jsem předeslala, jedná se o parodii a Váchal do rolí některých románových postav obsadil své známé, kteří se dají už podle samotného jména velmi dobře rozpoznat. A rozhodně je nešetří. Váchalova přítelkyně Anna Macková zde má roli slečny Kocourkové, propagátor boje proti alkoholismu, znalec hypnózy a psychologie dr. Šimsa čili dr. Řimsa, byl svého času velice

známou osobou. Vzhledem k tomu, že scény z protialkoholní léčebny patří k těm nejvýraznějším, nabízí se zde otázka poměru Váchala k alkoholu. Jednu historku s dr. Šimsou ličí ve svém dopise: „*Já považuji za svůj velký triumf životní, že mně se podařilo, svést z cesty ctnosti a hlásaného antialkoholismu doktora Šimsu a sice právě při výletu abstinentního svazu do Průhonice (rok mám zapsán, z paměti právě nevím,) kdy zapadla ona vycházka do hospody, kde ani vodu neměli. Nu, jedna v té době milostnice dr. Š., nechtěla se mu hnout, padala do mdlob, Šimsova sekretářka držela se mnou a tak dědoušek Šimsa dal si dát půllitr a vypil. Horko bylo, švanda velká taky a my mu odpitou sklenici za plnější prohodili, - nu, účel dosažen: Šimsa vypil litr piva, naráz a byl vesel, cestou domů. (Svědkaři na toto léčení mám dost.)*“⁴⁴

Z prostudované literatury jsem se dozvěděla, že Váchal pít alkoholu spíše odsuzoval. Zvláště protivná mu byla konzumace piva, což považoval za typický znak Čechů. Byl to jeden z důvodů, proč se cítil být z české společnosti vyloučen a při každé příležitosti toto o sobě údajně i rozhlašoval. Vzhledem k tomu, že jsem autora *Krvavého románu* viděla na několika fotografiích s půllitrem piva, tak se domnívám, že šlo o jednu z mnoha jeho mystifikací.

Pravdou ovšem je, že ve vztahu k alkoholu prošel poměrně pestrým vývojem. Ve studentském období pil pivo, následovalo období relativní abstinence až k časům (zhruba přelom dvacátých a třicátých let), kdy měl dostatek peněz i mnoho známých, a tak se k dobrému jídlu přidalo i dobré pití. V tomto období upřednostňoval kvalitní cizokrajná vína před jakýmkoli jiným alkoholem. Ve stáří (období Studeňan) patřilo k jeho každodenním rituálům samotářské pití vína. Jelikož se jednalo o období válečné a poválečné, nebylo to víno nikterak kvalitní. Protože bylo všeho nedostatek, pil Váchal vína ovocná. Vedle vína měl rád sladké likéry, zejména vaječný koňak a ořechovku, kterou si sám vyráběl podle receptů svých známých lékárníků. O jeho oblíbení vína svědčí i jeho dopisy a romány. Víno je například hlavním tématem *Velmi*

⁴⁴ Olič, J.: *Neznámý Váchal: život umělce*. Praha – Litomyšl, Paseka, 2000, str. 129

pěkné knížky pro pijáky vína a rytce všeho druhu, na niž pracoval v letech 1941 – 57. Alkohol se stal jakousi studnicí námětů pro Váchalovo pozdní výtvarné a literární dílo. Jednalo se o parodie, humorná zamyšlení i kázání. Dílo pojednané ve vážném duchu, jako např. *Kolo zla* z r. 1925 (autor textů není uveden, mohl jím být dr. Šimsa nebo sám Váchal), které vytvořil pro Abstinentský svaz, bylo výjimkou.

Váchal v Krvavém románu nešetří ani narážkami na tehdejší osobnosti kulturního života. O nejtěžších případech románového dr. Šimsy uvádí: *„Byli tam takoví šílenci, kteří své okolí svým počínáním vážně ohrožovali neb znemravňovali. Kromě asi dvou tuctů kubistů a jednoho devadesátiletého starce, který chtěl stále svou revui nejmoderněji vydávati, bylo tam internováno kolem jednoho sta náboženských šilenců.“*⁴⁵ Tím starcem by mohl být F. X. Šalda. Vzhledem k tomu, jaký měl vztah ke kritikům, by se nebylo čemu divit. Jelikož se jedná o poněkud svéráznou autobiografii, vystupuje zde i sám autor, a to hned ve třech osobách – Fragonard, Mistr, Paseka.

7.1. Josef Portman a Litomyšl

„V tom mém románu budou všichni moji známi, děsná psina to bude. Nejvíce si tam střílím z okultistů a spiritistů – zednáři a jezuité dělají jen stafáž – a bez ohledu na čas a místo ten románový galimatyáš proběhne všemi zajímavostmi románovými. Toť se ví, že sebe a svou situaci zvěčním neobšírněji. Na Vás zase dojde až v příštím archu větší stať.“, slibuje Váchal Josefu Portmanovi v dopise z 20. srpna 1924. Město L. čili Litomyšl sehrálo tou dobou ve Váchalově životě významnou roli. Během několika návštěv u Josefa Portmana začal pracovat na výzdobě jeho domu - Portmonea. Scházel se tu s místní společností v hostinci Na Sklípku a ve svém románu jím připisuje roli rozsahem srovnatelnou se společností dr. Řimsy. Ve svém díle zachytil

⁴⁵Váchal, J.: Krvavý román: Studie kulturní a literární historická. Praha, Paseka, 1990, str. 194

všechny své známé. A právě muž, který je tu představen pod hodně průhledným pseudonymem hrabě Portmon, se urazil, a přestože byl vášnivým sběratelem Váchalova díla, *Krvavý román*, jenž byl vydán v pouhých sedmnácti výtiscích, si nekoupil, čímž zase velice urazil Váchala.

Těžko posoudit, kvůli čemu se původně učitel a později důchodní Josef Portman (1893 - 1968) rozčilil a urazil nejvíc - jestli to bylo kvůli psu Čiperovi, *"vzácnému druhu chrta"*, který na Váchalově ilustraci k románu vypadá spíše jako tlustý buldok, nebo proto, že záměna jednoho jediného písmenka v jeho příjmení upozorňovala na to, že je sice malířovým mecenášem, ale jeho poloprázdná „portmonka“ není, ale vlastně ani nemůže být, Váchalovi zcela otevřena. Josef Portman, jehož obrovskou zásluhou je, že shromáždil velkou sbírku Váchalových prací, byl vznětlivým Váchalem definitivně zavržen až v roce 1927, ale jako sběratel mu zůstal věrný napořád. Společné a největší dílo dokončili ale už v tom roce, kdy mezi nimi došlo k rozepřím, což mě u Váchalovy povahy poměrně dost překvapilo.

Samotný počátek Portmonea (nebo Vachalea, jak ho chtěl nazvat Portman) byl v roce 1920, kdy při pražské návštěvě Portman vyslovuje svou prosbu o výzdobu malého pokojíčku a omalování dveří šatníku tak, jako to viděl u Váchala. V létě toho roku Váchal jeho prosbu plní a následující léto pokračuje. K práci se dostává znovu až v září 1923, protože vypukají spory o peníze, jichž ani jeden příliš nemá. Portman přesto touží po dokončení díla. Váchal předkládá Portmanovi finanční rozpočet, aby bylo v těchto jejich vztazích jasno. V červenci 1924 do Litomyšle přijíždí a během deseti dnů dílo dokončuje - světnici a kuchyň domu.

Popsat tento dům není rozhodně lehká věc, proto použiji popis z internetových stránek města Litomyšl: *„Váchalovy nástěnné malby v Portmoneu jsou tak složitou strukturou, že je velmi těžké popsat je jednoduchým způsobem. Na první pohled naprosto nesourodá směsice námětů a malířských stylů má svoji vnitřní logiku, kterou nelze dešifrovat bez znalosti celého Váchalova díla, ale především bez znalosti jeho životních postojů a*

názorů na umění. Malby jsou protkány desítkami významových a přímých citací jiných umělcových děl. Nalézáme zde krajinu a vedle ní množství ďáblů, ďáblíků, skřetů a duchů, střídajících se s klasickými tématy křesťanské ikonografie a s odkazy na hinduistickou bhavagadhítu a jiné orientální prameny. Jedná se vlastně o jakýsi ORBIS PICTUS Váchalova duševního života a uměleckých názorů.“⁴⁶ Domnívám se, že bude ještě účinnější, když dám zařadím ukázkou jedné z místností.

Ukázka z Portmonea

Zdroj: www.litomysl.cz/php/historie/index.php?polozka=portmoneum

46 www.litomysl.cz/php/historie/index.php?polozka=portmoneum, 3.4.06

Když v roce 1991 zakoupilo nakladatelství Paseka od Národní galerie v Praze Portmanův dům včetně maleb s úmyslem zdevastované dílo zachránit, byly nástěnné malby ve velmi špatném stavu. Složitými restaurátorskými pracemi bylo dílo zachráněno a dnes slouží jako muzeum.

Ale vraťme se zpět k hraběti Portmonovi. O hraběti Portmonovi a městu L. se dozvídáme celkem v pěti kapitolách (Zbožné poselství, Pevné rozhodnutí, Poklad v klášterním sýru, Uherská vinárna, Věžeň na Bezdězi). Tyto kapitoly tvoří velkou část knihy. Za zmínku stojí i fakt, že hrabě Portmon se svým psíkem je tu omylem vytištěn dvakrát. Jak už jsem naznačila, ústřední postavou tohoto příběhu je velmi bohatý hrabě Portmon žijící v městě L. *"To Portmoneum je něco podobného jako pražský Faustův dům, křížený s Rudolfinem. Obývá jej hrabě Portmon s podivuhodným psíkem Čiperou. Je to vzácný druh chřta, tak tenký, že i skrze klíčovou díрку skorem proleze. Ten hrabě je dosud svobodný, protože ženitba mu je úředně zakázána z důvodů bezpečnostních a mravních. V tom domě totiž, jež hrabě obývá, v každém koutě a na každé zdi namalováno jest nějaké strašidlo, příšera neb ďábel, takže už lidí mnoho zbláznilo se z toho."*⁴⁷ Umírající otec hraběti nakáže, aby z celého domu nechal vybudovat kapli. Z tohoto důvodu hledá umělce, který by ji vymaloval. Na doporučení pátera Januse, jenž byl hlavou jezuitského konventu v L., se práce ujímá Mistr z Vršovic (původně má práci provést malíř Žlutek – čili sochař František Bílek). Mistr je sice neznaboh, ale pro tuto práci je ideální, neboť jezuité mají v plánu, že Mistr vše vyzdobí v duchu ďáblů, pekla, posledních soudů a hrabě se z toho zblázní a všechnen majetek přejde do jejich rukou. Tento plán ovšem odhalí falešný abbé Šnyt, jenž se dal z nešťastné lásky k Janusově sestře ke svobodným zednářům. Ten také objeví ve švýcarském sýru ukrytý obraz slavného malíře Fragonárda z XX. století, který představuje život na Záhradi v době pliocéní. Jakýsi pračlověk, na ní namalovaný, rovná na hřbetě plesiosaury sbírku exlibris. Tímto obrazem chtějí

⁴⁷ Váchal, J.: Krvavý román: Studie kulturně a literárně historická. Praha, Paseka, 1990, str.170-171

jezuité prokázat Portmonovi jeho nejstarší původ a pomoci mu získat královskou korunu. Šťastnou náhodou tyto jezuitské pikle zednáři odhalili a vláda zůstala v rukách lidu. Aby zednáři Portmona zachránili, zapálí Portmoneum a vystaví mu nový hrad (v textu dál je pak uveden zámek) ze všech světových slohů, s převládající architekturou „židovsko-chaldejskou, kříženou Janákem a Gočárem. Hrad vyzdobí krajinkami prof. Hranola“. Toto všechno se ale hraběti Portmonovi nelíbí, a tak nový hrad podpálí. Na pomoc si vezme vlastenecký žár Jiráskova díla (zde se opět v ne příliš dobrém duchu vyjadřuje k Jiráskovu dílu, jak je tomu již v úvodní studii). Aby pro změnu zachránili Portmona jezuiti před zednáři, uvězní jej na Bezdězi...

V tomto okamžiku přichází slečna Kocourková (Macková), která odmítá Pasekovi (Váchalovi) půjčit peníze, aby mohl pokračovat v psaní. V závěru se dozvíme, že Portmona měla vysvobodit z Bezdězu bezprstá Elzevíra, „*aby tyž mohl obědnati u Mistra pomalování rakve, prve než zemře rukou barcelonského zednáře.*“⁴⁸

Podle dobové fotografie z právě již zmíněné restaurace Na Sklípku v Litomyšli, kde se v té době jeho přátelé scházeli, poznáváme další postavy – po Josefu Portmanovi (hrabě Portmon), prof. kreslení a malíře Kužela (zednář Hranol), dr. Schmitta (zednář Šnyt) – ten působil jako učitel, hostinského Bollarda (otec Polárt) a samozřejmě Váchala.

7.2. Co píše Váchal sám o sobě

Jak už jsem výše uvedla, sám Váchal tu vystupuje ve třech osobách, které se v závěrečných kapitolách setkávají:

⁴⁸Váchal, J.: Krvavý román : Studie kulturně a literárně historická. Praha, Paseka, 1990, str. 302

7.2.1. Fragonard

S postavou Fragonarda se setkáváme v kapitolách: Vyvražděný nevěstinec, Odhalené tajemství, Nevěstčino vyznání a Fragonardův návrat a šťastné zakončení. Je to mladíček zaměstnaný u blíže neurčeného malíře, který se chce co nejdříve osamostatnit. Přichází do nevěstince, aby si vybral model pro svůj obraz – trochu paradoxně má namalovat Pannu Marii. Je mladý, krásný, stydlivý, citlivý. Chtělo by se mi až říct ideální mladý muž, který zaujme téměř každou ženu. Je to umělec plný fantazie a představ, o kterém je možné si myslet, že má před sebou skvělou budoucnost. Je to jemný muž plný ideálů. Fragonard na mě působí jako rytíř. Nachází tu „nevinou nevěstku“ Klárku a zamilují se do sebe. Nic nás neopravňuje předpokládat, že je Klárka nějaká konkrétní osoba z Váchalova okolí.

Za zmínku stojí vtipná pasáž, ve které předčítá Fragonard své nevěstce *Macharovu Magdalenu* a oba u toho usedavě pláčou. Předčítat v nevěstinci právě toto dílo o padlé ženě, která je morálně čistší než pokrytecká společnost a které nosí Fragonard úplně náhodou u sebe, je opravdu velice úsměvné.

V závěru tohoto příběhu se dozvídáme, že Fragonard usnul a příběh o zpovědi nevěstky byl pouhý sen. Nic to však nemění na faktu, že podobnost s Váchalem je tu celkem zřejmá. Postavou Fragonarda popisuje sebe v době mládí, kdy měl nepochybně velké ideály a plány jako každý mladý člověk a ukazuje se tu v tom nejlepším světle. Mám pocit, jako by se tomuto bezstarostnému a naivnímu mládí vysmíval.

Jestliže by se mohlo na krátkou dobu zdát, že by Váchal sám sebe chtěl, na rozdíl od svých přátel, v románu idealizovat, tak postavou Josefa Paseky nás z tohoto z omylu naprosto vyvádí. O svých přátelích a známých píše dost nevybíravě, ale sám o sobě v příliš dobrém světle nepíše také. Váchalovo vyzdvihování své osoby se tedy nekoná.

7.2.2. Josef Paseka

Postava Josefa Paseky se objevuje v kapitolách: V pokoutní redakci, Nemilosrdná lichvářka a Fragonardům návrat a šťastné zakončení. I další postava je a byla by možná i bez přečtení úvodní studie *Krvavého románu* snadno rozklíčovatelná. Váchal sám sebe co by Josefa Paseku popisuje následovně: „*V jedné z hlavních ulic na předměstí velké Prahy, v sklepních hlubinách mrakodrapu, v nuzně zařízeném bytu pod jedním uzavřením bydlí záhadný muž, jedna ze ztracených existencí, na něž velická města nejsou nikterak chuda. Ten člověk jest již nemladý a dle jeho ztrhaného obličej a bílých vlasů soudě, má už asi pohmutou minulost za sebou. Jeho vysedlé lícní kosti a zvláštní druh lebky činí na náš dojem, že máme před sebou fanatika...*“⁴⁹ I v pokračujícím popisu této postavy nemůžeme zůstat na pochybách, že se skutečně jedná o Váchala. Věnuje jí totiž poměrně velký prostor. Starý Paseka je dřevorytec a milovník špatné, pochybné, brakové literatury. Jeho láskou jsou psi a kočky. Je to vdovec. Narážky, kterých je v *Krvavém románu* vrchovatě, tu Váchal má i na svého strýce Mikoláše Alše: „*On shledal velmi pozdě, že místo oslavy církve měl raději vlastenecké hejly malovati, jak jeho nebožtík strýc.*“⁵⁰

Do kapitoly Pokoutní redakce zařazuje jménem Paseky jakousi upoutávku na *Krvavý román* a stěžuje si na jeho malou prodejnost, která je ovšem, jak sám připouští, podmíněna vysokou cenou. Postavou Paseky jako by si stěžoval na svůj osud, ale zároveň ho nebere nijak tragicky. Pasekovým společníkem je pes Tarzan, což byl Váchalův skutečný leonbergr, kterého měl nesmírně rád a často na něj i vzpomínal. Jestliže jsem napsala, že Váchal své přátele rozhodně ve svém líčení nešetří, tak musím na tomto místě zopakovat, že sám sebe nešetří rozhodně také.

Velice vtipná mi připadá další z narážek, tentokrát na pravopisné chyby,

⁴⁹Váchal, J.: *Krvavý román: Studie kulturní a literární historická*. Praha, Paseka, 1990, str. 209

⁵⁰ tamtéž, str. 211

kterých se dopouští a které jak je tedy jasné, si i sám uvědomuje. Váchal to ústy Paseky vysvětluje tak, že kvůli malému počtu čtenářů je zbytečné hýbat se sazbou. K tomuto problému se vrací hned na dvou místech. To, že mu tyto prohršky vůbec nevadí a spíš se jimi baví, líčí coby Paseka následovně: *„Radostně sebou vždy škubne, kdykoliv jeho oko nějakou větší mluvnickou chybou neb slohou nehorázností se setká.“*⁵¹

Paseka je tu uveden jako tvůrce *Krvavého románu* a Fragonard jako jedna z jeho postav. Slečna Kocourková věří, že Fragonard a Paseka jsou jedna a táž postava, protože ho miluje a touží, aby Fragonardem ve skutečnosti byl.

7.2.3. Mistr

Složitou a krkolomnou cestou se dostáváme k další postavě, ve které je ukryt Váchal tentokrát v postavě potřeštěného Mistra. Přes různé peripetie se dozvídáme o této záhadné postavě, která je členem psychonické společnosti scházející se v kavárně Germanie, dále je poslem zednářů a uprchlíkem ze sanatoria doktora Řimsy. *„Ten člověk již svým zevnějškem je krajně podezřelým, na tož svými nesouvislými řečmi, které šmahem proti veřejnému pořádku směřují.“*⁵² Touto postavou si vysloveně dělá legraci ze svého členství v různých duchařských společnostech, které hojně navštěvoval. Zesměšňuje tu reinkarnaci, všechno magické a mystické, spiritisty, okultisty i protialkoholní tažení.

Náhle a překvapivě, protože v předcházejících pasážích tomu naprosto nic nenasevďčuje, se Mistr odhodlaně žene do Vršovic zabít Paseku kvůli tomu, že se ocitá v jeho románu a stává se z něj tudíž nedůvěryhodná osoba. Váchal stav Mistrovy mysli popisuje svým svérázným smyslem pro humor následovně: *„Jeho rozbouřený duševní stav podobal se náladám prvních francouzských impresionistů, vracejících se z Louvre do svých mansard, s kocovinou v týle ze*

⁵¹ Váchal, J.: *Krvavý román: Studie kulturní a literární historická*. Praha, Paseka, 1990, str. 290

⁵² tamtéž, str. 231

včerejšího pití alkoholu, u vědomí vlastní nemohoucnosti a nedostatku pile k poctivé a jasných myšlének vyžadující práci, a umínající sobě stvořit k omrácení sebe a diváků velkolepé a mohutné nic.“⁵³ Poněkud překvapivě se ocitáme v bytě samotného Josefa Váchala!!!, ve kterém Paseka pracuje a kde sám Ďábel tiskne Váchalovy edice. Vražda se nekoná, ale dochází tu k něčemu jinému. K setkání Fragonarda, Mistra a Paseky, které vyústí v konflikt, který je podobenstvím Váchalova osobního vývoje a je podle mého názoru nejsilnějším a nejautobiografičtějším prvkem celé knihy. Zamýšlí se nad tím, koho z těchto tří Váchalů má nechat zemřít – Mistra – okultistu sdružujícího se v nejrůznějších spolcích, nebo Paseku – autora *Krvavého románu* nebo ctnostného naivního Fragonarda. Dochází k osobní úvaze a zpovědi, kterou z těchto osob obětovat jako zakončení a vrchol *Krvavého románu*.

V následujících úryvcích je vysvětleno mnohé a také postavy najednou získávají úplně nový, v předchozích kapitolách netušený, rozměr: „*Mistr bez Paseky není dnes možným... Vzpomeň všech, kdož tebe v mladých letech Mistra hmotně a o čas okrádali, umožňující tvoji existenci jedině tím, že jsi musel jako oni výt. Dokud jsem nepřišel já (Paseka) a nenatřel tvůj jazyk jedem netolerantnosti a pohrdání těmi, kdož loví a žijí ve smečce... byls jako oni stádným jedincem.*“⁵⁴ V této pasáži je vysvětleno mnohé, je tu vyjádřeno pohrdání nad všemi, kteří tupí individualitu a musí se uskupovat v nejrůznějších skupinách a společnostech pod různými záminkami. Lidé tíhnoucí k průměrnosti skrývající se v davu a předstírající talent a osobitost. A dostáváme se k dalšímu Váchalovi – Fragonardovi. Paseka tu pokračuje ve své zpovědi: „*Já to byl, jenž osvobodiv tebe během času od prokleté rasovské tíhy zděděného katolicismu, ukázal tobě pomocí Fragonardovou další bludy lidstva, okultism, jemuž jsi první u nás píseň k chvále zpíval a křesťanství, z něhož a na němž tvoji bližní pracně slepují nová hesla a utopie k záchraně morálky*

⁵³Váchal, J.: *Krvavý román: Studie kulturní a literární historická*. Praha, Paseka, 1990, str. 288

⁵⁴ tamtéž, str. 294

evropských dvounožců, s rukama zakrvácenýma...“⁵⁵ Postavou Fragonarda se tentokrát vysmívá svým náboženským představám, které v něm byly silně zakořeněné a svého času se jimi hodně zabýval. Tvrdí, že se těchto svých naivních představ vzdal a teď se jim vysmívá. „... proč raději místo mne nezabiješ Fragonarda, tuto sentimentální mátohu bez vůle, cenícího život prašivého psa nad životy lidské a jemuž žádný Bůh a žádné náboženství není dosti svaté, žádná filosofie dosti obsáhlá a sny básníků příliš úzké... Kdybys tohoto paskvilanta a tupiče učitelů a zákonodárců lidu byl již dávno zabil, kolik nesmrtelníků přítomnosti rádo by tebe vzalo do svého kočáru...“⁵⁶ A opět jako by sám sobě našeptával, jaké části své osobnosti by se měl zbavit, aby se stal uznávaným. Uvědomění si, jak málo by stačilo k tomu, aby se přizpůsobil a stal se úspěšným. Dostáváme se k dalšímu osobnímu vyznání: „*Pohrdnul jsem i otevřeným valníkem, náležitým dnes komunistům a ještě asi tuctem rozmanitých vozidel. Není v nich bezpečná cesta, Paseko, a nejlépe tlačiti vlastní káru sám. Co se týče mého trakaře...*“ „... jest nejlépe přizpůsoben k rozvážení a skládání hnoje,“ doložil Paseka.“⁵⁷ Touto skeptickou prognózou bych ukončila rozbor Váchalovi „trojosoby“. Snad jen na samý závěr malé povysvětlení „trojosobnosti“: „...jelikož pak Mistr i Fragonard chtějí jíti spát, do Paseky vklouznout se připravovali...“

Významnou postavu, kterou se ještě budu zabývat, je Anna Macková, Váchalova životní družka. Té je tu připsána role slečny Anny Kocourkové milující Josefa Paseku.

⁵⁵Váchal, J.: Krvavý román: Studie kulturné a literární historická. Praha, Paseka, 1990, str. 294

⁵⁶ tamtéž, str. 294-295

⁵⁷ tamtéž, str. 295

7.3. Anna Macková

O své přítelkyni Anně Mackové se v *Krvavém románu* vyjadřuje taktéž dost nevybíravě a nebála bych se dokonce označení hrubě. Vezmeme-li ale v potaz, jakým způsobem píše o všech ostatních postavách, nemůže nás to až tak překvapit nebo dokonce ohromit. Popisuje ji jako odkvétající slečnu Kocourkovou, o kterou má zájem jen kvůli majetku. Je sice celkem hezká, ale hlavně dobře vaří a Paseka si má od koho půjčovat peníze. O tom, že by jí nějakým způsobem vyjadřoval svou náklonnost nebo sympatie, tu nemůže být ani řeč. Marně ale trpělivě čeká na sňatek s ním, který je v nedohlednu a hlavně o něm Paseka ani na okamžik neuvažuje a dokonce by byl ochoten si vzít kvůli majetku nějakou úplně jinou ženu. Postava slečny Kocourkové, která přes to všechno Paseku miluje, ale zajímavě zamíchá osudem románu, když mu odmítne půjčit další peníze na dokončení jeho velkolepého díla. Jedinou šancí na dokončení románu a sehnání potřebných peněz by byl sňatek s Kocourkovou. Toto dilema popisuje následovně: „*On stál jak Herkules na rozcestí, hledaje koho by pohltil, zda tu slečnu Kocourkovou a s ní kapitál na dvacet liber těžký román, či svoji vdoveckou Svobodu s dílem valně okleštěným, protože žádné naděje neměl, že by mu někdo na ten nedostávající se papír zapůjčil peněz.*“⁵⁸ Jak ale víme, ani tento důvod nepřiměl Paseku k sňatku. Už samotný název kapitoly Nemilosrdná lichvářka, již je míněna právě slečna Kocourková, je značně nelichotivý a urážlivý. Přidáme-li k tomu fakt, že Váchal s Mackovou prožil významnou část svého života, přestože si ne vždycky přes komplikovanou a určitě ne jednoduchou Váchalovu povahu rozuměli, že si ji za manželku nikdy nevzal, je její naléhání přes postavu slečny Kocourkové přinejmenším trapné. Že si tímto způsobem dělá legraci i z osoby, která mu byla nejbližší mě vede k závěru, že se Váchal svým osobitým humorem nezastaví před ničím a je ochoten ztrapnit úplně každého, ale na jeho obranu musím říct, že sebe nevyjímaje.

⁵⁸Váchal, J.: *Krvavý román: Studie kulturní a literární historická*. Praha, Paseka, 1990, str. 255

7.4. Shrnutí postav

Popisovat všechny postavy vystupující v *Krvavém románu* považuji za absolutně bezpředmětné. Je jich jednak velké množství a jednak jsem se snažila popsat pouze ty osoby, které Váchal parodoval a považuji je v tomto románu za podstatné, a dá-li se to tak v parodii vyjádřit, klíčové. V románu se vyskytuje velké množství drobných i větších narážek na různé osoby z Váchalova okolí. Jelikož se ale jedná například jen o jednodstavcové poznámky, nepřikládám jim velkou pozornost a jsou spíše jen jakýmsi vtipnými perličkami, které může čtenář lehce odhalit za předpokladu, že Váchala a jeho život trochu zná, viz např.: „*Také mezi rozmanitými přízraky okolo Mistra se nalézal čert, poslaný bezpochyby páterem Jakubem a farářem Sigismundem Mistrovi zpět, když nabyli definitivně jistotu, že týž naprosto víru onoho pána podzemí ztratil, chtěje mu ji vrátiti.*“⁵⁹ Na tomto místě je jasný odkaz k Jakubu Demlovi a Sigismundu Bouškoví.

Nechci snižovat vymyšlené postavy a jejich příběhy jako méně významné, ale z hlediska rozboru nejsou nijak nosné. Mám-li se vyjádřit k postavám zde vystupujících, musím nutně dojít k závěru, že svým líčením těchto osob, je mohl Váchal značně urazit. Ale i to mohlo být a já osobně si myslím, že i bylo, autorovým záměrem.

Na samotný závěr této kapitoly bych ještě chtěla připomenout, že *Krvavý román* vyšel poprvé v roce 1924, což znamená, že bylo Váchalovi 40 let. Když tuto knihu čtu, tak se nemůžu ubránit dojmu, jako by ho psal muž o mnoho let starší, a to nejen kvůli parodickým popisům své osoby, ale i celkovému obsahu a stylu práce.

⁵⁹Váchal, J.: *Krvavý román: Studie kulturní a literární historická*. Praha, Paseka, 1990, str. 293

8. Jazyková rovina *Krvavého románu*

O tom, že si Váchal s jazykem v *Krvavém románu* přímo pohrává, nemůže být vůbec pochyb. Využívá tu neobvyklý prostředek - barokní stavbu věty. Komplikovanou větnou stavbu, přechodníkové konstrukce, životné koncovky ... Není tu nouze ani o archaické výrazy. To, že se v *Krvavém románu* vyskytuje velké množství pravopisných chyb a také to, že si je jich Váchal plně vědom, už jsem výše vedla. Přesto uvedu několik příkladů – od špatně rozdělených slov (např. k-rásný, pla-chtu, š-palky, p-řevyšující, neh-ledě, k-terém) až po vysloveně hrubé pravopisné chyby - doměným vlkodlakem, drahocený prsten, tamnějšímu – jako příklad uvedu následující souvětí: „*Současně asi vytištěna byla proslavená a vůbec známá Padovská historie od neznámého autora, o mnichu za živa zazděném, který posléze uniknuv, nad svými nepřátely pomstu provede.*“⁶⁰ Dále se tu vyskytují jasně chybné koncovky podstatných jmen např. v českém překladě.

Už úvodním souvětím v *Pokusu o typ ideálního krvavého románu*, které zní: „*Smutku pln seděl v nádherném komnatu v jedné z nesčíslných světnic paláce Barcelonského vznešený kníže Pedro de Rudibanera.*“⁶¹, se dá vyčíst, že nepůjde o knihu psanou obvyklým způsobem, ale že půjde o postup úplně jiný. Neobvyklé stavby souvětí i nezvyklé pořadí slov dávají tušit, že se setkáváme s něčím naprosto unikátním. Podíváme-li se na slovosled, zaznamenáme tu např. větná spojení typu: zaznamenáno bylo; smutku pln; mladistvé tělo tvé; sklonů neřestných. Velmi často se objevují jmenné tvary přídavných jmen, např. pln, přestrojen, rozveden, vyvržen, zabit, chycen, uhlídán. Časté jsou tu i přechodníkové tvary např. ujímaje se, pravíce, propadávajíc, zjevivší. V *Krvavém románu* se vyskytuje velké množství zastaralých slov a dnes již neobvyklých tvarů: např. kteráž, dýše, pochodící (pocházející), vězíš, neb, as, ku, usebranec (pochybný čtenář), zajímavvo, Rusland. Obojí lze dokázat

⁶⁰ Váchal, J.: *Krvavý román : Studie kulturně a literárně historická*. Praha, Paseka, 1990, str.32

⁶¹ tamtéž, str.64

v následující větě: „Z domů, kol nichž ten kočár jede, vybíhají zvědaví obyvatelé, domnívajíce se, že zas to nějaký francouzský jenerál přijíždí.“⁶² Slovo „jenerál“ se v knize objevuje několikrát, a to nejen v tomto tvaru, ale i ve tvaru „generál“. Dalším zajímavým prvkem jsou životné koncovky u neživotných tvarů substantiv, např. sešitové, dnové, flekové, sloupové... Neobvyklé jsou zde i předložkové vazby, např. „...ryby kolem dokola u velkém počtu plavaly.“⁶³ Celým *Krvavým románem* probíhá velké množství velmi dlouhých, složitých souvětí. Například celá strana 17 se skládá pouze ze dvou (!) souvětí: „Moralisté, a vůbec lidé, holedbající se a pyšníci vědomím, že jsou vzdělanci kulturními, označují jménem krvavý román neb zkráceně jen krvák, krvas, každou knihu, se tendencí znemravňující, naplněnou do krajnosti drastickým líčením vražd, zločinů, násilí a dobrodružství s nejhrušším popisem všech možných lidských vášní a sklomů neřestných; oni vidí v krvavém románu nakupemu všechnu špatnost světa, samé zlo a příklad, jakou kniha býti nemá.

Vzdělance uráží a odpuzuje způsob stavby podobných románů: rozvláčnost děje, látka roztažená do nemožnosti a nekonečnosti, o kostře takové skladby ani nemluvě, kresba i popis charakterů neúplná a nejasná, mdlost hovorů, gest a obrátů, mnohdy časový zmatek a popletení osob, hrdinové nazdařbůh přicházející a libovolně odcházející ze světa, vždy, jakmile autoru překáží a více jich nepotřebuje z ceny vypočítané na nejbrutálnější dojmy čtoucího, málo myslícího a neuvažujícího publika, nedostatek ušlechtilosti, vlivu mravních, spousta germanismů, atd.⁶⁴

V přiměřené míře užívá autor cizích slov, např. ad absurdum, existence, germanismy, magie, grenadina, grandiósní. Jsou tu ale i delší latinsky a německy psané pasáže. Občas Váchal v *Krvavém románu* použije genitivu místo dnešního akuzativu, např. „...hajný Kalina pak použil vlaku k cestě do

⁶²Váchal, J.: *Krvavý román: Studie kulturní a literární historická*. Praha, Paseka, 1990, str. 148

⁶³tamtéž, str. 224

⁶⁴tamtéž, str. 17

své vlasti. ⁶⁵ Tento jev, právě tak jako většina sloves v infinitivu zakončených koncovkou –ti – např. otáletí, obíratí se – „... *Dnes však tyto blahé city, že našel jsem svého ztraceného syna, musí ustoupiti služební povinnosti a my musíme neprodleně stíhati vrahy těchto mladých lidí.*“ ⁶⁶, působí na dnešního čtenáře archaickým dojmem. Do této ukázky se také vloudila jedna chyba – povinnost. Občas tu narazíme i na nějaké vulgárnější slovo, které je ale v textu funkční, jako např. žrádlo, pacholci, děvky, šmejda – „*Svou díru zavři, babo, a zbytečně ji necamrej! ...A nyní zmizni, stará čarodějnice ... teď, když jsme celý ten harem zakoupili, ty děvky nám právem doslova tělem náleží. Po těch slovech začali ty děvky vraždit.*“ ⁶⁷

Váchalův humor čerpá zejména z jazykové roviny. Tak se například dostáváme do kláštera Bernardinů, kteří posílají v tom místě velmi oblíbené psy bernardýny se soudkem kořalky na krku, aby zachraňovali lidem životy tím, že je aportují do kláštera. A když už jsme ve Švýcarsku, tak se tu jí švýcarský sýr. V jiném příběhu zavítáme do Paříže („metropolí nad Sekvanou“), kde navštívíme nevěstinec, ve kterém se objevuje nevěstka nakažená francouzskou nemocí, což je dovysvětleno následovně: „*Já jsem se poprvé taky ulekla, když mi po těle červené puntíčky vyskákaly a už jsem se obávala, že snad mám spalničky, až jeden pan doktor, který k nám chodí, mi řekl, že je to docela obyčejný syfilis.*“ ⁶⁸ Když se tedy přesuneme do Španělska, ve kterém řadí inkvizice, tak nás asi moc nepřekvapí, že se tu setkáme se španělskými inkvizitory, dopéká se tu národní jídlo – španělské ptáčky a vzduchem létají španělské mušky. Knížeti, který popíjí španělské víno, je psaní španělskou vesnicí a nemůže umírat na nic jiného než na španělskou chřipku.

Do hry s jazykem přicházejí i vícevýznamové prvky. Tak se kupříkladu ocitáme na pustém ostrově, kde žijí Dafnie a Chlis, kteří neznají a nepijí žádný alkohol: „...*následkem toho musel se jim svět docela obyčejným jevit, když*

⁶⁵ Váchal, J.: Krvavý román: Studie kulturně a literárně historická. Praha, Paseka, 1990, str. 258

⁶⁶ tamtéž, str. 86

⁶⁷ tamtéž, str. 119

⁶⁸ tamtéž, str. 117

věčně střízlívi byli. Nebylo tedy na ostrově žádných opic.“⁶⁹ A ještě ke všemu jim byla tak dlouhá chvíle jako legionářům na Sibiři. Téměř o život přichází milénka knížete Pedra de Rudibany Elzevíra kvůli malému slovnímu nedopatření: „Klementýno, Klementýno, co jsi to učinila?“ tázal se hrozným hlasem. Ona jemu však neodpovídala, poněvadž se jmenovala Elzevíra. ...kníže se jen v rozespalosti spletl. Proto mu také nechtěla na jeho otázku žádné odpovědi dáti.“⁷⁰ Dalším příkladem jazykové hříčky může být setkání dr. Římsy v kavárně Germanie: „...ten doktor byl také karbonář, protože svým pacientům dával užívat živočišné uhlí.“⁷¹

Když se věnuji jazykové stránce *Krvavého románu*, tak nemohu nepřipomenout, že při parodování svých přátel i nepřátel použil Váchal pozoruhodnou metodu jejich pojmenování – tedy záměnu písmenka ve jméně, kdy je tedy naprosto jasné, koho má ve svém románu autor na mysli – namátkou připomínám jména Portman alias Portmon, Bollard alias Polárt, Šimsa alias Řimsa ad. Další jazyková hra při pojmenování postav – Anna Macková alias Anna Kocourková, Kužel alias Hranol, Bílek alias Žloutek ad.

Zhodnotím-li jazykovou stránku *Krvavého románu*, musím dojít k závěru, že patří ke skutečným unikátům. Nesetkala jsem se s knihou, která by byla psána podobně neobvyklým stylem – od krkolomně dlouhých souvětí až po gramatické chyby a další jevy. Musím přiznat, že způsob, jakým je napsán, mi připadá plně funkční, a i když se tu setkáváme až s archaičností, je prakticky všemu v *Krvavém románu* rozumět. Každý, kdo si tuto knihu přečte, mi musí dát za pravdu, že je po jazykové stránce naprosto nezařaditelná a jedinečná.

Váchalův jazykový styl je skutečně svérázný. Používá mnohdy až příliš složitý způsob sdělení, který na mě působí až těžkopádně, ale ne nesrozumitelně. Je otázkou, zda by nebylo vhodné pravopisné chyby z *Krvavého románu* odstranit. Podle mého názoru by to bylo pravděpodobně

⁶⁹ Váchal, J.: *Krvavý román : Studie kulturně a literárně historická*. Praha, Paseka, 1990, str.147

⁷⁰ tamtéž, str. 94

⁷¹ tamtéž, str. 168

obtížné, vzhledem k celkové grafické úpravě knihy, ale domnívám se, že by to stálo za úvahu. Stylově bych tuto knihu rozhodně neupravovala, protože právě styl je tím, co je součástí osobitosti a podle mého názoru i jedinečnosti tohoto díla a autorovým výrazným znakem. Nevím, zda brát Váchalovu pravopisnou neznalost jako něco, co k jeho psanému projevu prostě patří, ale u jiného autora jsem se s podobným jevem dosud nesetkala. Pravdou je, že jsem se dočetla o problému s jazykovou stránkou při vydání Váchalových Pamětí, kdy si sami vydavatelé lámali hlavu nad tím, jak přistupovat k jazykovým chybám a stylizaci v jeho deníku. Nakonec k tomuto problému přistoupili následovně: „...*Možné přístupy byly vymezeny dvěma krajními řešeními: buď text ponechat i se zřejmými chybami téměř beze změny, s odůvodněním, že každý jazykový výraz v sobě nese specifický význam, poukazující k jedinečné osobnosti autora – anebo pravopis plně přizpůsobit dnešním platným pravidlům. Řešení, které jsme zvolili je kompromisem. Nechtěli jsme setřít zvláštní půvab Váchalova jazyka potlačením četných archaismů, nespisovných tvarů a osobitě, na první pohled místy těžkopádné větné stavby... ...míru Váchalovy jazykové stylizace nelze jasně rozpoznat; jeho jazyk je poznamenán záměrnou i nezáměrnou ignorancí vůči pravopisným normám a literárnímu stylu, stejně jako sklony k mystifikaci a ironii...*“⁷²

Nabízí se tu otázka, jak působí jazyková, potažmo stylová stránka na samotného dnešního čtenáře. Podle mého názoru je to právě jazyková stránka, která umocňuje humor *Krvavého románu*. Právě to, jak krkolomným a dnes bych řekla, že mnohdy záměrně či nezáměrně až nešikovným způsobem Váchal s jazykem pracuje, je součástí vtipu celé knihy. Četné archaismy, které se už nepoužívaly ani v době vzniku této knihy, jí dodávají na zajímavosti. Je to svým způsobem originální a inovační postup, jak si lze s jazykem pohrávat v době, kdy už dávno tyto tvary neplatí. Návrat do minulosti je tu velice specifický. Vzhledem k tomu, jak Váchal obdivoval baroko a věnoval mnoho

⁷² Váchal, J.: *Paměti Josefa Váchala, dřevorytce*. Praha, Prostor, 1995, str. 8

času studiem různých materiálů o něm, není až tak s podivem, že se pustil do barokní jazykové stylizace, kterou nepoužíval výhradně jen v *Krvavém románu*. Jak už jsem výše uvedla, bral Váchal knihu jako komplexní artefakt, který vyráběl naprosto kompletně sám. Nemůže nás tudíž překvapit, že se nezastavil ani před na první pohled nesmyslnou jazykovou rekonstrukcí. Právě láska k baroku ho vedla k tomu, že začal tvořit v tomto duchu.

Mám-li uvést signifikantní znak Váchalovy literární tvorby, (pominu-li samozřejmě komplexnost v jeho přístupu ke knize), v tomto případě *Krvavém románu*, podle kterého by čtenář poznal, že se jedná právě o dílo tohoto autora, byla by to určité jazyková rovina, která by ho prozradila a která by zaujala pro svou specifickou a originalitu.

9. Shrnutí Krvavého románu

V *Krvavém románu* se objevuje sedmnáct těch nejneuvěřitelnějších příběhů, které se vymykají veškeré logice a předpokládat, jak dopadnou, je téměř nemožné. Nemohu se ubránit dojmu, že to nevěděl ani sám Váchal, když je vymýšlel. Vzhledem k tomu, že *Krvavý román* rovnou sázel a vůbec si nepsal předlohu, může být moje domněnka reálná. Sama bych tu použila slovo improvizace, které je podle mého názoru v této knize hojně využíváno. Je znát, že s jejich vymýšlením si přímo pohrával. V celém *Krvavém románu* působí Váchal jako vševědoucí vypravěč, který stojí jakoby nad samotnými příběhy a svým osobitým způsobem je s nadhledem vypráví. Zajímavý mi připadá komunikační styl textu. V některých místech se autor dokonce přímo obrací na samotného čtenáře. Je to jednak v úvodní studii, jejíž vážný ráz tímto způsobem snižuje a seriózní tón celého pojednání je tak narušen, což mohu doložit pasáží: „*Apeluji na všechny knihovníky, učitele a vůbec osoby, jež při zakládání a uspořádávání knihoven*

*při vyřazování špatné četby účastní jsou...*⁷³, v okamžiku kdy by to čtenář vůbec nepředpokládal, a to z důvodu toho, že se mělo původně jednat o seriózní studii, do níž tento prvek nepatří. A není to jen rozmluva se čtenářem, je to i inzerát, vzpomínka či jízlivá poznámka, kterými narušuje na oko vážný ráz studie. A tak se v úplně jiné části *Krvavého románu* dozvídáme, že chtěl svou studií pouze mystifikovat veřejnost, aby se někdo na vějičku „literární a kulturní studie“ chytil a román si přečetl. V samotném *Pokusu o typ ideálního krvavého románu* se na čtenáře obrací taktéž a jakoby s jeho přítomností přímo počítal, kupříkladu: „*Následujme jej opatrně, abychom věděli, za kterým pilířem mostním ku spánku uloží utmácenou hlavu svou.*“⁷⁴

Některé příběhy na sebe dokonce naprosto neočekávaně začínají navazovat, což se původně nedalo vůbec předpokládat. Vyprávět je všechny považuji za zbytečné, protože zde nejde podle mě až tak příliš o jejich obsah jako spíše o humornou formu psaní, což se ale dá u parodie tušit. Najít klíč k návaznosti kapitol od jednotlivých příběhů rovněž nelze, protože tu o žádný princip střídání zkrátka nejde. Takže když se chceme zaměřit na jednu linii příběhu a pokračovat v jejím čtení, je trochu problematické ji nalézt a orientovat se v knize. Zaměřím-li se na délku jednotlivých kapitol, tak musím konstatovat, že je každá kapitola jinak dlouhá (od těch, které mají kupříkladu necelé 2 stránky až po ty, které jsou mnohem obsáhlejší) s úplně jinou výpovědní hodnotou – v některých kapitolách se dozvídáme velké množství informací, v jiných prakticky minimální údaje.

Kniha, která by podle předpokladu, měla být velmi rozsáhlá a příběhy ještě rozvinutější a spleťtější s množstvím ještě neuvěřitelnějších zápletek, končí naprosto nepředvídatelně a překvapivě tím, že Váchal na její pokračování nesežene peníze a jakoby mimochodem na až neskutečně malém prostoru, jednotlivé příběhy přímo bleskově ukončí.

Neobvyklým způsobem pracuje v *Krvavém románu* se smrtí. Po úvodní

⁷³ Váchal, J.: *Krvavý román : Studie kulturně a literárně historická*. Praha, Paseka, 1990, str.44

⁷⁴ tamtéž, str.164

studii by se totiž mohlo zdát, že o mrtvolu tu rozhodně nebude nouze. Opak je však pravou. Je fakt, že se zde mrtvol objevuje celá řada, ovšem s tím, že zázračně ožívají a jakoby nic pokračují v ději dál a nikdo se nad tím nepozastavuje. Jako příklad zde mohu uvést smrt policejního komisaře, kterého bodne nožem do krku křivě obviněný hajný Kalina, který měl údajně zavraždit svou dceru a jejího milence. Ovšem nic není tak, jak by se mohlo na první pohled zdát. Přestože byl policejní komisař bodnut do krku, zranění bylo pouze povrchové a vůbec nic se mu nestalo a co se týká mladých milenců, ti pouze omdleli. Jakákoli smrt, ať už domnělá nebo skutečná, je tu prezentována velice humornou formou. Obzvlášť vtipná mi připadá tato příhoda, která by podle předpokladu dopadla určitě jinak: „*Padesáti liberní koule vrazila na palubu Albatrusa a smetla 10 námořníků do kotle s grogem. Tomu kuchaři ta koule utrhla obě ruce i nohy a odhodila jej přes palubu do moře. Na štěstí byl ten kuchař výborným plavcem i podařilo se mu se zachránit. Jeho zachránění přijato s velký jásotem, neboť byla opětná naděje, že bude dále zas ten výborný grog vařit.*“⁷⁵

Krátké ale intenzivním splynutí s katolickou církví ho neustále inspirovalo v tvorbě. Ačkoli se s touto církví rozešel, neustále jí ve své tvorbě využívá. Není tomu jinak ani v *Krvavém románu*, kde jsou ti nejpodlejší lidé právě jezuité, mniši apod. Detailně je tu popisována také inkvizice, kláštery atd. Právě kláštery tu využívá jako „odkladiště“ lidí, kteří se potřebují skrýt, avšak ne jak by se dalo předpokládat z důvodů náboženských. A tak se tu setkáváme kupříkladu s mnichem, který má do křesťana velice daleko: „*Mnich ten kterému Bruno budeme říkat, byl kvardianem kláštera sv. Sulcipiciusa na druhém konci Barcelony. V tomto klášteře rozdávala se každého dne barcelonské chudině o polednách výtečná uzená polévka... ..udírna nalézala se na půdě pathologického ústavu a žádný krom Kuby a jeho ženy o ní nevěděl. Kuba tam udl mrtvolu z pathologie a prostřednictvím kvadriana Brůny*

⁷⁵ Váchal, J.: *Krvavý román: Studie kulturní a literární historická*. Praha, Paseka, 1990, str. 156-157

*dodával je klášteru sv. Sulcipiciusa, kde Bruno z nich vyvářel polévku. Proto byla ta polívka pro chudý lid tak výtečná, že masa na ní bylo dost a mnoho nestálo...*⁷⁶

A další scéna, ve které zesměšňuje křesťanství a jeho zvyklosti: „*Paní abatyše vám nařizuje, byste tuto naši v Pánu zesnulou sestru, jeptišku Agátku, v některé kádi do lího uložil, tak aby se tělo její do příštího léta neporušené zachovalo, a mohla pak býti co zázračně uchovaná prohlášena za svatou. Tím vzejde klášteru od lidu věřícího tučný zisk a také vy budete spokojen s odměnou.*“⁷⁷

Zesměšňujících scén s náboženskou tematikou zde najdeme velké množství. Legraci si přitom tropí Váchal úplně ze všeho a je na posouzení čtenáře, jak podobný přístup přijme. Váchalova nevíra je tu zcela zřejmá.

Parodie, ironie a patetičnost. To jsou zásadní prostředky, které Váchal vyžívá a já bych jimi uzavřela četbu *Krvavého románu*, protože se domnívám, že právě tato slova ho plně vystihují. Vyjadřují nejen základní a výrazné znaky tohoto díla, ale i autorův postoj k životu vůbec.

10. Závěr

Osobnost Josefa Váchala patří určitě k těm zajímavým. Je to dáno nejen jeho širokým polem zájmů, ale i originalitou, která se v jeho díle vyskytuje. Tím ale nechci říci, že by veškeré jeho dílo bylo vynikající. Josef Váchal byl velice pracovitý člověk, v dnešním slovníku bych použila slovo workholik, tudíž úroveň jeho prací je rozkolísaná. Během svého života vytvořil velké množství zejména výtvarných prací, které jsou ale dodnes poměrně málo známé. K tomu, že je autorem méně známým i v literární oblasti přispěl nepochybně způsob tvorby, který nebyl masově rozšířen, ale já se domnívám, že vzhledem k jeho specifčnosti by to bylo i značně obtížné. Propojení

⁷⁶Váchal, J.: *Krvavý román: Studie kulturní a literární historická*. Praha, Paseka, 1990, str. 70, 75

⁷⁷ tamtéž, str. 71

výtvarné části knihy s literární, umocnění textu speciálně vytvořeným písmem, které zdůrazňuje funkci textu, je zde jedinečné. Takovýmto způsobem vytvořil sice skutečné skvosty, ale dostávaly se pouze do rukou sběratelů, přátel a známých. Z tohoto důvodu se ani nemohl dostat do širšího povědomí veřejnosti. Je paradoxní, že dodnes nelze přesně konstatovat, kolik knih Váchal vlastně vytvořil. Jeho nejvyšší počet výtisků bylo 100 kusů, ale často vydal například pouhé tři kusy. O jeho knihy byl minimální zájem. Nemohu tady ale nepřipomenout fakt, že tyto knihy Váchal rozhodně neprodával nijak levně.

Zařadit Josefa Váchala k nějakému konkrétnímu literárnímu nebo výtvarnému směru podle mého názoru nelze. Za dobu, kdy se tímto autorem zabývám, jsem se nesečkala s publikací, která by ho k nějakému směru přiřadila. Je to dáno určitě i tím, že se Váchal chtěl vymykat čemukoli davovému. Jeho záměrem bylo šokovat a nenechat se svazovat jakýmikoli konvencemi.

Mám-li se k tomuto autorovi vyjádřit ve smyslu jeho zařazení do učebnic pro základní školu, pak se domnívám, že do ní vzhledem k specifickým prvkům své tvorby nepatří. Je to dáno zejména složitostí jeho písemného projevu, který by podle mého názoru byl pro žáky základních škol obtížně pochopen. Míra archaičnosti a nezvyklost výrazů by vedla k malému porozumění textu. Jelikož se domnívám, že Josef Váchal mezi významné umělce patří, zařadila bych ho do učebnic pro střední školy, protože si myslím, že právě *Krvavý román* by studenty svým humorem mohl oslovit.

11. Seznam použité literatury

Bajerová, Marie: O Josefu Váchalovi. Praha, Pražská imaginace, 1991.

Bydžovská, Lenka; Hliská, Kateřina; Diviš, Jan: Umělecké sdružení Sursum 1910-1912. Praha, Galerie hlavního města Prahy a Památník národního písemnictví, 1996.

Čapek, Karel: Marsyas. Praha, Československý spisovatel, 1984.

Hrabáková J. a kol.: Studie o české literatuře na přelomu století. Praha, Univerzita Karlova, 1991.

Kroutvor, Josef: Šumava a Josef Váchal. Praha, Argesteia, 1994.

Kroutvor, Josef; Ajvaz, Michal; Hruška, Petr; Pelánek, Jan: Josef Váchal. Praha, Argesteia, 1994.

Labuťová, Jindřiška; Baják, Milan: Josef Váchal: ohlasy na život a tvorbu. Hradec Králové, Státní vědecká knihovna, 1998.

Mocná, Dagmar: Červená knihovna: Studie kulturně a literárně historická. Pohled do dějin pokleslého žánru. Praha, Paseka, 1996.

Moldanová Dobrava: Česká literatura v období modernismu (1890 – 1915). Ústí nad Labem, UJEP, 1996.

Mrázová-Schusterová, Marcela: Josef Váchal a kniha. Praha, NČSVU 1968.

Olič, Jiří: ...Nejlépe tlačit vlastní káru sám: život Josefa Váchala. Praha – Litomyšl, Paseka 1993.

Olič, Jiří: Neznámý Váchal: život umělce. Praha – Litomyšl, Paseka, 2000.

Poláček, Jiří a kol.: Průhledy do české literatury 20. století. Brno, CERM, 2000.

Reflexe baroka v české literatuře XX. století: Materiály z mezinárodní konference pořádané v klášteře Zlatá Koruna ve dnech 10. a 11. září 2002. České Budějovice, Jihočeská univerzita, 2003.

Šabouk, Sáva a kol.: Encyklopedie světového malířství. Praha, Academia, 1975.

Váchal, Josef: Krvavý román: Studie kulturně a literárně historická. Praha, Paseka, 1990.

Váchal, Josef: Paměti Josefa Váchala, dřevorytce. Praha, Prostor, 1995.

www.vachal.cz

